

Gyula Kristó (1939-2004)

Wspominając profesora Gyulę Kristó, mediewistę, badacza, wykładowcę i organizatora nauki, jego przyjaciel i współpracownik, profesor Ferenc Makk, określił go jako „największą postać wśród węgierskich historyków średniowiecza, o międzynarodowej sławie twórcy nowoczesnej mediewistyki w Segedynie”. Za dwa wyznaczniki zawodowo-duchowego dziedzictwa profesora uznał niespotykane bogatą twórczość naukową oraz inicjatywę w celu powołania do życia Pracowni Mediewistycznej w tymże mieście (*Szegedi Középkorász Műhely*)¹. Z ocenami w podobnym duchu spotkać się można niejednokrotnie w publikacjach, które wyszły zarówno spod pióra przyjaciół, kolegów, współpracowników i uczniów Gy. Kristó, jak i badaczy z innych węgierskich ośrodków naukowych – i to nie tylko historyków².

Gyula Kristó urodził się 11 lipca 1939 r. w miejscowości Orosháza (komitat Békés), określanej mianem największej wioski na Węgrzech, która w dniu 1 stycznia 1946 r. uzyskała prawa miejskie³. Sam podkreślał (1998 r.), że pochodził z rodziny żyjącej z pracy rąk własnych, i jak pisał: „Meine Vorfahren waren durch mehrere Generationen hindurch Handarbeiter, die die geistige Tätigkeit zwar akzeptiert, aber nicht besonders geschätzt haben”. F. Makk wspomina (2004 r.), że profesor w czasie swojego życia zwykł mawiać: „Wyłoniłem się z otchłani, jestem pierwszą generacją inteligencji w rodzinie”. Przy tym przyjaciel profesora akcentuje, że w domu

¹ F. Makk, Kristó professzor nyomdokain: a Műhely él és dolgozik tovább, Szeged: a város folyóirata: várostörténet, kulturális és közéleti magazin 18, 2006, nr 2, s. 7. Wszelkich przekładów z języka węgierskiego dokonał autor niniejszego szkicu, który zarazem pragnie w tym miejscu złożyć podziękowania Pracownikom Biblioteki im. Kuno Klebelsberga Uniwersytetu w Segedynie za udzieloną pomoc przy dostarczeniu do cennych materiałów autorstwa Gy. Kristó względnie poświęconych jego osobie.

² Zob. literatura w przypisach poniżej, prace dotyczące Gy. Kristó i jego *opus vitae*, z których większość ukazała się w roku 2004, a więc w związku ze śmiercią profesora.

³ Za jedną z misji swojego życia zawodowego profesor uznawał popularyzację nauki, stąd m.in. przygotowywał publikacje adresowane do szerszego grona odbiorców; tym też można tłumaczyć jego otwartość na udzielanie wywiadów przedstawicielom mediów. W związku z tym, iż cechowały Gy. Kristó skromność i niechęć do mówienia o sobie, wiedza o jego dzieciństwie i młodości, podobnie jak o jego rodzinie czy ciężkiej chorobie, wyłaniająca się z publikacji zawierających wątki auto- i biograficzne jest niepełna. „... a Műhely igazi jelentősége a közösen készített kötetekben van”. Beszélgetés Kristó Gyulával a Szegedi Középkorász Műhely megalakulásának tizedik évfordulóján, *Aetas* 17, 2002, nr 4, s. 93; T. Almási, Kristó Gyula emlékére (1939-2004), *Tiszatáj* 58, 2004, nr 3, s. 98 oraz przedruk: *Aetas* 20, 2005, nr 4, s. 158; L. Szegfü, Kristó Gyula (1939-2004), *Belvedere Meridionale* 16, 2004, nr 1-2, s. 100, 105; F. Makk, Kristó Gyula (1939-2004), *Századok* 138, 2004, nr 2, s. 535; Gy. Székely, Kristó Gyula 1939-2004, *Magyar Tudomány* 50, 2004, nr 4, s. 536; F. Makk, Kristó professzor nyomdokain (jak w przyp. 1), s. 7.

rodzinnym przyszłego uczonego nie było ani pokoju dziecięcego, niani, rodziców mówiących wieloma językami, ani biblioteki. Dzieciństwo Gyuli, członka wspólnoty Węgierskiego Kościoła Reformowanego, jedyne dziecko swoich rodziców, przez pierwsze 10 lat życia wzrastającego w trzygeneracyjnym domu rodzinnym, upłynęło – jak sam wspominał – w spokoju i pokoju domu rodzinnego, aczkolwiek lata następujące po roku 1939 były epoką bardzo niespokojną, a więc zostawiły po sobie także wspomnienia wojny, bombardowań, fali uchodźców. Naukę rozpoczął Gy. Kristó w roku zakończenia drugiej wojny światowej w ośmioletniej szkole ewangelickiej. W latach 1953-1957 uczęszczał do Gimnazjum im. Mihályja Tánacsicsa, którego kadra nauczycielska stanowiła intelektualną elitę miasta. W młodości, w odróżnieniu od swoich rówieśników, których interesowały różnego rodzaju urządzenia i maszyny, dzięki zachęce ze strony dyrektora gimnazjum Antala Juhásza, udostępniającego mu zasoby swojej biblioteki, jego uwagę przyciągnęła literatura węgierska XIX w. Zamiłowanie do klasycznej literatury węgierskiej, a jak potem się okazało, także prozy węgierskiej XX stulecia pozostało mu na całe życie. Sam też niejednemu raz podkreślał, że innym przedmiotem nauczania, którym wówczas wykazywał zainteresowanie, była matematyka.

Jako wyróżniający się uczeń został przyjęty w 1957 r. na studia na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu w Segedynie. Istotną rolę w wyborze przez Gy. Kristó tej uczelni i kierunku studiów odegrała zarówno jej bliskość, jak i struktura studiów. Dostosowując się do niej, podjął studia w zakresie filologii węgierskiej oraz historii jako drugiej specjalizacji, z matematyką bowiem studiowano wówczas fizykę. Jako trzecią specjalizację wybrał w 1958 r. filologię rosyjską, tę jednak porzucił rok później, poświęcając się studiom z zakresu filologii łacińskiej. Zainteresowanie językiem łacińskim pobudziły w Gy. Kristó zajęcia z historii, a szczególnie węgierskiego średniowiecza, do zajmowania się którym znajomość języka łacińskiego uznał za nieodzowną. Istotną rolę przy podejmowaniu tej decyzji odegrał jeden z ówczesnych wykładowców na uniwersytecie, znawca łaciny średniowiecznej, mediewista doc. Béla Karácsonyi (1919-1995). W Katedrze Filologii Łacińskiej nauczycielem Kristó także była niepospolita osobowość, filolog klasyczny i archeolog, prof. Samu Szádeczky-Kardoss (1918-2004). To wówczas – wspominał Gy. Kristó – na drugim roku studiów, dały o sobie znać jego predyspozycje i wykrystalizowały się zainteresowania dziejami średniowiecznych Węgier. Studia z zakresu historii i filologii węgierskiej ukończył w 1962 r., a siedem lat później otrzymał dyplom nauczyciela języka łacińskiego.

Początkowo – w roku akademickim 1962/1963 – pracował w Bibliotece Instytutu Historycznego Uniwersytetu w Segedynie. Następnie zatrudniony został jako asystent (lata 1963-1968), a potem adiunkt (lata 1968-1970) w Katedrze Historii Węgier tamtejszej uczelni. W 1969 r. obronił swoją dysertację doktorską z problematyki badań nad kronikami (zob. niżej) i został kandydatem nauk. Tymczasem, w roku 1970 otrzymał tytuł docenta, a siedem lat później obronił akademicką dysertację doktorską o rozdrobnieniu feudalnym w XI-XIV w., na podstawie której wydana została w roku 1979 monografia zatytułowaną *A feudális szétagolódás Magyarországon (Rozdrobnienie feudalne na Węgrzech)*. W roku 1978 został profesorem uniwersyteckim. Pracownikiem

uniwersytetu w Segedynie pozostał do dnia swojej śmierci 24 stycznia 2004 r., a więc związał z nią całe swoje zawodowe życie, czyli 42 lata⁴.

Jak wspominają F. Makk i László Szegfü, uczeń profesora, przez niemal dwa dziesięciolecia działalność dydaktyczna Gy. Kristó ograniczała się tylko do prowadzenia zajęć z zakresu nauk pomocniczych historii i seminariów historycznych. Sporadycznie pozwalano mu prowadzić wykłady. Do 1981 r. nie było Gy. Kristó dane uczyć historii, pomimo iż do tego czasu uzyskał doktorat Akademii Nauk oraz tytuł profesora, a zajęcia z zakresu historii średniowiecza węgierskiego prowadziły wówczas na uniwersytecie w Segedynie osoby nieposiadające żadnych tytułów naukowych. Także sam Gy. Kristó nadmienił (1996 r.), że do 1983 r. żaden aktywnie działający badacz średniowiecza nie nauczał w Katedrze Historii Średniowiecznych Węgier, a wielu wykształconych mediewistów pracowało poza jej strukturami, w bibliotekach, szkołach średnich lub innych katedrach na uczelni⁵.

Dopiero później prowadził Gy. Kristó wykłady i seminaria z zakresu prahistorii węgierskiej oraz najważniejszych okresów dziejów średniowiecznych Węgier i ich międzynarodowych związków. L. Szegfü wspomina, że brał on na swoje barki znaczącą część segedyńskiego nauczania historii i kształcenia historyków. Nigdy nie zaniedbywał swoich słuchaczy, pomagał, kierował pisanie prac dyplomowych i dysertacji. Inny uczeń profesora, Ferenc Piti (2004 r.) kreśli jego sylwetkę jako świetnego wykładowcy: logicznego, przyciągającego słuchaczy przyjemną i czystą retoryką, przykuwającego uwagę, olśniewającego swoją wiedzą, służącego krytyką, radami

⁴ Kristó Gyula tanítványai, munkatársai, barátai és tisztelői, Ajánlás helyett, w: Kelet és Nyugat között. Történeti tanulmányok Kristó Gyula tiszteletére, red. L. Koszta, Szeged 1995, s. 13; „Forrásról forrásra araszolva keresem az igazságot”. Beszélgetés Kristó Gyula történésszel. [Riporter:] E. Sulyok, Szeged: a város folyóirata: várostörténet, kulturális és közéleti magazin, 1996. márc, s. 8; Zs. Hollósi, „Megismerni a tarka és zegzugos világot”. Beszélgetés Kristó Gyula történésszel, Tiszatáj 52, 1998, nr 6, s. 100-102 oraz w: Beszélgetés Kristó Gyula történészprofesszorral, 2004.09.29., Web-rádió. Szegedi, országos és sport hírek a nap 24 órájából.pdf, dostępne: <http://archive.webradio.hu/index.php?option=content&task=view&id=107&Itemid=99>; Gy. Kristó, Objektive Geschichte – subjektive Lehre / Objektív történelem – szubjektív üzenet. [Riporter:] I. Garaczi, Pro philosophia füzetek” 13-14, 1998, s. 53 [cyt.], 57, 83, 86 n.; Judit Zoltán Gyuláné Máté, Kristó Gyula, w: Új magyar irodalmi lexikon, t. 2: H-Ö, red. L. Péter, Budapest 2000, s. 1247; T. Almási, In memoriam Kristó Gyula, Levéltári Szemle 54, 2004, nr 1, s. 94; tenże, Kristó Gyula emlékére (1939-2004), Tiszatáj 58, 2004, nr 3, s. 97 oraz przedruk: Aetas 20, 2005, nr 4, s. 157; I. Bertényi, Kristó Gyula (1939-2004), Turul 77, 2004, nr 1-2, s. 56; L. Blazovich, Kristó Gyula (1939-2004), Levéltári Közlemények 75, 2004, nr 1, s. 177; Elhunyt Kristó Gyula történész, Múlt-kor – Negyedéves Történelmi Magazin, 2004.01.26.doc, dostępne: <http://mult-kor.hu/cikk.php?i d=781&pIdx=1>; F. Makk, Kristó Gyula (jak w przyp. 3), s. 531; T. Nótári, In memoriam Kristó Gyula, Jogtörténeti Szemle 6, 2004, nr 2, s. 63; F. Piti, Kristó Gyula (1939-2004), Szabolcs-Szatmár-Beregi Szemle: Társadalom, tudomány, művészet 39, 2004, nr 3, s. 319; J. Szabó, Búcsú Kristó Gyulától, Magyar Nyelv 100, 2004, nr 2, s. 237; L. Szegfü, Kristó Gyula (jak w przyp. 3), s. 100-101; Gy. Székely, Kristó Gyula (jak w przyp. 3), s. 534; S. L. Tóth, Kristó Gyula (1939-2004), Hadtörténelmi Közlemények 117, 2004, nr 2, s. 793; A. Bartha, In memoriam Kristó Gyula (1939-2004) (Konferencia születésének 70. évfordulóján), Tiszatáj 64, 2010, nr 8, s. 96.

⁵ Gy. Kristó, Középkorkutatás Szegeden (Egy műhely anatómiája), Történelmi Szemle 38, 1996, nr 1, s. 126; F. Makk, Kristó Gyula (jak w przyp. 3), s. 531, 536; L. Szegfü, Kristó Gyula (jak w przyp. 3), s. 104.

i wsparciem. Jak konstatuje, trafił do „szkoły Kristó” (*Kristó-iskola*), należąc zarazem do „szkoły segedyńskiej”⁶.

Wspominając lata studiów, a potem pracy zawodowej, Gy. Kristó podkreślał (1998 r.), że na Wydziale Nauk Filozoficznych Uniwersytetu w Segedynie lata pięćdziesiąte XX w. nie zakończyły się na roku 1956, a atmosfera minionej epoki przetrwała po początki lat sześćdziesiątych, co przejawiało się bynajmniej nie tylko w przygotowywaniu przez część nauczycieli akademickich kart oceny osobowej. Wciąż najistotniejsze były stosunki klasowe, zmuszano do zajmowania politycznego stanowiska, nie zezwalano na autonomię organizowania się studentów, ingerowano w ich życie prywatne. Nadal funkcjonował swoisty aparat donosicielstwa, w ramach którego działała część nauczycieli akademickich. Historyków nie oceniano na uczelni na podstawie wyników ich pracy, lecz przynależności partyjnej i związanej z tym aktywności. Nauka historyczna służyła polityce i ideologii, a dogmatyczny, w stalinowskim sensie zwulgaryzowany marksizm był obecny w życiu codziennym uczelni. Za jedno ze swoich najważniejszych przeżyć na uniwersytecie uznał Gy. Kristó to, iż nie pozwolił sobie na podporządkowanie się dogmatom. Przyznał przy tym, że długo wdzięczny był minionemu ustrojowi, iż jako dziecko ze wsi mógł zdobyć dyplom uniwersytecki i zostać nauczycielem akademickim. Przywołując wspomnienia odległych lat, podkreślał, że nie był nigdy postacią rewolucjonisty. Przez pewien czas owszem był zadeklarowanym historykiem marksistą, pozostawał pod wpływem terminologii marksistowskiej i jej używał, ale – jak akcentował – nigdy nie był dogmatykiem. Nieco przesadnie żyło w nim wówczas przekonanie, że należy tworzyć według schematu (zob. niżej, opinia S. L. Tótha). Bardzo szybko pojawiły się w czasie jego badań elementy niepasujące do narzucanego modelu. W odróżnieniu od historyków marksistów Gy. Kristó na pierwszy plan wysuwał w swojej pracy naukowej zawsze badania źródłowe i fakty, a te nie dawały się podporządkować dogmatom. Nigdy nie godził się na bezmyślne powtarzanie teorii, ukrywanie czy zacieranie faktów, przysłowiowe zamiatanie ich pod dywan tylko dlatego, żeby na kryształowej powierzchni teorii nie pojawiły się rysy. Jak mawiał, nie zwykł stawiać faktów historycznych w służbie jakimkolwiek teoriom, nie interesowały go żadne *-izmy*. W wywiadzie udzielonym w 1998 r. podkreślił też, że średniowiecze było obszarem, który nie był aż tak przeniknięty polityką jak inne, w odniesieniu do niego marksistowska teoria nie była tak dopracowana jak dla okresu najnowszego (zob. niżej, opinia Emmy Lederer). Tym samym dawało to mediewistom pole do popisu. W wielu oświadczeniach Kristó formułował, że to co robi, to historia rzeczywista, a samego siebie określał jako *Realgeschichtsforscher*, przeciwstawiając siebie tym, którzy grzebiąc w materii historycznej, poszukiwali argumentów dla swoich idei i koncepcji. On w oparciu o zebrany, zbadany, możliwie kompletny materiał starał się określić odległą rzeczywistość. W swojej pracy był wyznawcą tak zwanej metody kompleksowej, bez której poznanie przeszłości jest niemożliwe. Twierdził, że w badaniach nad danym za-

⁶ Zs. Hollósi, „Megismerni a tarka és zezugos világot” (jak w przyp. 4), s. 106; Kristó Gyula tanítványai, munkatársai, barátai és tisztelői, Ajánlás helyett (jak w przyp. 4), s. 13; F. Piti, Kristó Gyula (jak w przyp. 4), s. 320; L. Szegfű, Kristó Gyula (jak w przyp. 3), s. 104.

gadnieniem każda gałąź nauki musi samodzielnie wykorzystać swoje możliwości aż do ostatecznych granic i dopiero wówczas można zestawić osiągnięte wyniki z wynikami innych dyscyplin naukowych. Istotą zaś tej myśli było to, że do poznania prawdy, rzeczywistości droga prowadzi przez poznanie faktów, a fakty można ustalić tylko w oparciu o źródła. Dlatego przy każdym problemie historycznym trzeba powrócić do źródeł (*ad fontes*). Przeszłości nie poznaje się na podstawie dogmatu, ideologii czy uformowanej na wstępie koncepcji, albowiem prowadzi to – w efekcie końcowym – do jej zafałszowywania. Historię, jak określał – naukę faktów – pisać można tylko na podstawie krytycznie przebadanych, wiarygodnych źródeł. Co więcej, jak akcentował, można tylko tyle napisać, na ile „pozwalają” źródła. Także współpracownicy i uczniowie profesora zwracają uwagę na akcentowanie przez niego roli źródeł i faktów, w nich zawartych. Erzsébet Galántai, współpracująca z nim przy edycji kroniki Jánosa Thuróczyego (ok. 1435-ok. 1488/1489), podobnie zresztą jak F. Makk, wspomina, iż profesorowi przyświecała cycerońska formuła historii postrzeganej jako światło prawdy, co w połączeniu z przewodnim dla humanistów wezwaniem *ad fontes*, przejawiało się w akcentowaniu roli źródeł w badaniach i prowadzeniu ich wszechstronnej krytyki. Swoim poglądom na historię profesor dawał wyraz nie tylko w swoich pracach badawczych, ale i udzielanych wywiadach czy pracy dydaktycznej. Jak sam skonstatował w 1998 r.: „Ich muß gestehen, diese Auffassung von mir, die Quellen und Fakten, in den Mittelpunkt zu stellen, ist nichts anders, als ein unglaublich gründlicher Positivismus im weitem Sinne des Wortes”. Sprzeciw wobec dogmatów stał się przyczyną – jak sam wspominał – konfliktu z jego mistrzem z czasów studiów i mentorem u progu kariery, B. Karácsonyim⁷.

Istotny przełom w życiu profesora miał miejsce w związku z pobytem stypendialnym w Moskwie w 1976 r., gdy – jak pisał w 1998 r. – „Ich bin nun darauf gekommen, daß der Sozialismus in Ungarn nicht erreicht werden darf, jedenfalls dann nicht, wenn das Endziel der Kommunismus ist, das sich in der Sowjetunion kurz vor dem Ziel befindet. Heute noch höre ich die Worte eines russischen Bekannten von mir aus Moskau: «Seid froh, daß ihr erst noch auf dem Wege zum Sozialismus seid. Wehe, wenn ihr einmal zum Kommunismus kommen werdet!»”. Także to, co tam widział przez dwa miesiące pobytu, odległe było od głoszonych oficjalnie haseł i idei⁸.

W wywiadach z lat 1998 i 2003 wspominał, iż w związku z opublikowaniem pracy *Megjegyzések az ún. pogányházadások kora történetéhez* (*Uwagi do wczesnej hi-*

⁷ Zs. Hollósi, „Megismerni a tarka és zezugos világot” (jak w przyp. 4), s. 102-104, 106; Gy. Kristó, Objektive Geschichte – subjektive Lehre (jak w przyp. 4), s. 54-57, 66-68 [cyt. s. 67], 84-87, 94 n.; Középkort oktatni és kutatni Szegeden. Lukácsi Béla beszélgetése Kristó Gyulával, Magyar Tudomány 48, 2003, nr 3, s. 364 n.; F. Makk, Kristó Gyula (jak w przyp. 3), s. 532 n.; L. Szegfű, Kristó Gyula (jak w przyp. 3), s. 105; E. Galántai, In memoriam Gyula Kristó (1939-2004), w: Specimina nova. Pars prima. Sectio medievalis 3: Dissertationes historicae collectae per Cathedra Historiae Medii Aevi Modernorumque Temporum Universitatis Quinqueecclesiensis / A Pécsi Tudományegyetem Középkori és Koraújkorai Tanszékének Történeti Közleményei, Pécs 2005, s. 6.

⁸ Gy. Kristó, Objektive Geschichte – subjektive Lehre (jak w przyp. 4), s. 64 n. [cyt. s. 65], 93. Warto jednak podkreślić, że profesor pomimo to przyznał: „Einige – zwar immer weniger – Lehren [des Maximus] teile ich nach wie vor”, tamże, s. 66 [cyt.], 94.

storii tzw. *powstań pogańskich na Węgrzech*)⁹ – w której opisał panujące na Węgrzech w latach 1040-1060 stosunki, wskazując na wprowadzenie zachodniego modelu państwa i demontaż modelu wschodniego, stepowego – w zaskakujący dla niego sposób zwrócono na nią uwagę w Radiu Wolna Europa. Uznano, że za zaakcentowaniem związków dawnych Węgier z Zachodem kryje się wiadomość o tęsknocie Madziarów do zachodnich idei i wartości, i podkreślano, że już niemal tysiąc lat wcześniej wzdychano na Węgrzech do zachodniej wolności i że dążenie takie zawsze przyświecało Węgrom. W Radiu Wolna Europa szybko zatem zaktualizowano treść książki i uznano ją za zakodowaną informację z okresu kadarskiej konsolidacji. Gy. Kristó przyznawał nie jeden raz, że nigdy nie zamieszczał w swoich pracach naukowych ukrytych przesłań politycznych, nigdy też nie był i nie czuł się politykiem. Zainteresowanie, jakie jego publikacja wzbudziła w redakcji rozgłośni, zwróciło – z jednej strony – na niego uwagę stosownych agend ówczesnego państwa węgierskiego, z drugiej zaś fakt ukazywania się kolejnych jego książek był „odnotowywany” na falach eteru. Inną konsekwencją istnienia tej pracy, o której powstaniu pierwotnie nie wiedział B. Karácsonyi, było pogłębienie przeciwieństw między nimi. Jak wspominał profesor Gy. Kristó, książka była też powodem rozmowy z profesorem Uniwersytetu im. Loránda Eötvösa w Budapeszcie, E. Lederer (1897-1977), która zasugerowała młodemu adeptowi nauk historycznych, aby poniechał badań nad średniowieczem, co sama zresztą uczyniła, albowiem nie dają one możliwości prowadzenia dyskusji z poglądami burżuazyjnymi w taki sposób, aby można było ideologicznie się z nimi zmierzyć. Z podobnymi sugestiami spotkał się Gy. Kristó także ze strony innego profesora tejże uczelni, Lajosa Elekesa (1914-1982), u którego od 1965 r. odbywał zaoczną aspiranturę. Pomimo różnic poglądów, L. Elekes otoczył Gy. Kristó opieką, a ponieważ historycy z Segedynu obawiali się jego wpływów, to przedstawiciele tego środowiska, określani przez Gy. Kristó jako „sekcjarze”, nie ośmieli się wystąpić przeciw młodemu aspirantowi¹⁰. Tak więc u progu naukowej kariery profesora Gy. Kristó B. Karácsonyi, E. Lederer i L. Elekes usiłowali wyrzucić presję na jego zainteresowania badawcze. Jak się okazało – bez rezultatu.

Inną osobowością mającą duży wpływ na postawę, postrzeganie świata, karierę czy poglądy na historię Gy. Kristó, był mediewista Elemér Mályusz (1898-1989), z którym współpracę (trwającą do śmierci tegoż) rozpoczął w roku 1975, a głównym jej przedmiotem była krytyczna edycja kroniki Jánosa Thuróczyego. E. Mályusz

⁹ Gy. Kristó, *Megjegyzések az ún. pogánylázadások kora történetéhez*, Szeged 1965 [Acta Universitatis Szegediensis [de Attila József Nominatae]. Acta Historica (dalej: AUSzeg AH) 18].

¹⁰ Gy. Kristó, *Objektive Geschichte – subjektive Lehre* (jak w przyp. 4), s. 57-59, 87-89; Zs. Hollósi, „Megismerni a tarka és zezugos világot” (jak w przyp. 4), s. 105; Középkort oktatni és kutatni Szegeden (jak w przyp. 7), s. 365. Jak podkreślał sam Gy. Kristó, niektórzy historycy swoje nastroje i poglądy przemycają do prac naukowych, on jednak, bazując na źródłach, nie mógł tego uczynić, a nie chciał także ubierać w kostium historyczny swoich odczuć. Dlatego właśnie napisał w 1984 r. sztukę *Fiúk és apák* (*Synowie i ojcowie*), poświęconą historykom, opublikowaną kilkanaście lat później na łamach czasopisma „Tiszatáj”. Gy. Kristó, *Fiúk és apák* (Egy történetész színműve, egy színmű történetészei), Tiszatáj 52, 1998, nr 10, s. 17-40 (szczególnie s. 19); T. Almási, *Kristó Gyula emlékére* (jak w przyp. 3), s. 99 oraz przedruk: s. 159.

w czasie swojego długiego życia pracował w różnych warunkach i w czasach funkcjonowania różnych formacji ustrojowych. Dzielił się więc – jak wspominał Gy. Kristó – doświadczeniami z młodym badaczem¹¹.

Bezprzykładne bogactwo dorobku Gy. Kristó, które akcentują węgierscy uczeni, wzrasta bardziej, gdy weźmie się pod uwagę podejmowanie przez niego roli organizatora życia zawodowego czy uniwersyteckiego, a jeszcze bardziej, jeśli uwzględni się organizatorskie działania na polu nauki i rezultaty pracy pedagogicznej. Tibor Almási, uczeń Gy. Kristó, podkreśla, że profesor nie należał do badaczy zamkniętych w swoim pokoju. Podejmował różne wyzwania, ale nigdy nie przywiązywał wagi do stanowisk czy funkcji kierowniczych. Z jego nazwiskiem łączy się wiele inicjatyw mających na celu powoływanie do życia katedr, pracowni i grup badawczych czy serii wydawniczych. Po wypełnieniu swoich obowiązków zawsze jednak powracał on do pracy naukowej i dydaktycznej¹².

Z faktem powierzenia Gy. Kristó nauczania na uniwersytecie nauk pomocniczych historii, prowadzonych przez Zespół Nauk Pomocniczych Historii przy Katedrze Historii Średniowiecznych Węgier, dokąd – jak wyraził się F. Makk – w 1975 r. „ześłały go miejscowe siły”, wiąże się niewątpliwie powołanie w 1984 r., jako drugiego w kraju, Katedry Nauk Pomocniczych Historii, której został kierownikiem. W jej ramach powstał, także z udziałem profesora, jedyny na Węgrzech Zespół do Badań nad Filologią Łacińską i Grecką Średniowiecza¹³.

Istotny zwrot w życiu zawodowym Gy. Kristó miał miejsce w 1983 r., gdy został kierownikiem Katedry Historii Średniowiecznych Węgier, przemianowanej od 1989 r. na Katedrę Historii Średniowiecznych i Wczesnonowożytnych Węgier. Jak sam wspominał w 1996 r., był pierwszym mediewistą prowadzącym tę katedrę, z której to funkcji zrezygnował w roku 1995 zarówno ze względu na stan zdrowia, jak i chęć poświęcenia się działalności badawczej. Uczynił z Katedry znany i uznany ośrodek badań mediewistycznych¹⁴.

Gy. Kristó przyczynił się do uruchomienia w 1993 r. trzyletnich studiów mediewistycznych na uniwersytecie w Segedynie jako pierwszym ośrodku na Węgrzech, a od 1994 r. trzyletnich studiów doktoranckich w tym zakresie, zostając kierowni-

¹¹ Gy. Kristó, *Objektive Geschichte – subjektive Lehre* (jak w przyp. 4), s. 62-64, 91-93; *Középkort oktatni és kutatni Szegeden* (jak w przyp. 7), s. 365.

¹² T. Almási, *Kristó Gyula emlékére* (jak w przyp. 3), s. 98 oraz przedruk: s. 158.

¹³ Kristó Gyula tanítványai, munkatársai, barátai és tisztelői, *Ajánlás helyett* (jak w przyp. 4), s. 13; Gy. Kristó, *Középkorkutatás Szegeden* (jak w przyp. 5), s. 127; I. Bertényi, *Kristó Gyula* (jak w przyp. 4), s. 56; F. Makk, *Kristó Gyula* (jak w przyp. 3), s. 534; T. Nótári, *In memoriam Kristó Gyula* (jak w przyp. 4), s. 64; L. Szegfü, *Kristó Gyula* (jak w przyp. 3), s. 104.

¹⁴ Kristó Gyula tanítványai, munkatársai, barátai és tisztelői, *Ajánlás helyett* (jak w przyp. 4), s. 13; Gy. Kristó, *Középkorkutatás Szegeden* (jak w przyp. 5), s. 127; L. Géczi, (rec.) *Kelet és Nyugat között. (Történelmi tanulmányok Kristó Gyula tiszteletére.) Szerkesztette Koszta László, Szeged, Szegedi Középkorász Műhely, 1995, 521 p., Levéltári Közlemények 67, 1996, nr 1-2, s. 176; I. Bertényi, *Kristó Gyula* (jak w przyp. 4), s. 56; F. Makk, *Kristó Gyula* (jak w przyp. 3), s. 535; T. Nótári, *In memoriam Kristó Gyula* (jak w przyp. 4), s. 63; F. Piti, *Kristó Gyula* (jak w przyp. 4), s. 319; L. Szegfü, *Kristó Gyula* (jak w przyp. 3), s. 104, 106; Gy. Szabados, *A szegedi Magyar Medievisztikai Kutatócsoportról, Tiszatáj 61, 2007, nr 12, s. 55; Gy. Székely, Kristó Gyula* (jak w przyp. 3), s. 534.*

kiem Segedyńskiej Szkoły Doktorskiej Historyków, którą to funkcję pełnił do 2003 r. Od 1999 r., co dwa lata organizowana jest mediewistyczna konferencja doktorska, na której byli i aktualni słuchacze studiów doktoranckich prezentują wyniki swoich badań wydawane następnie drukiem w tomach pokonferencyjnych¹⁵.

W 1992 r. Gy. Kristó powołał do życia Pracownię Mediewistyczną w Segedynie, która zapoczątkowała jedyną wówczas tego rodzaju nie tylko na Węgrzech, lecz w Europie Środkowej, serię wydawniczą *Szegedi Középkortörténeti Könyvtár* (*Segedyńską Bibliotekę Historii Średniowiecznej*). Pracownią kierował profesor do swojej śmierci, a już za jego życia stała się ona jednym ze znaczniejszych ośrodków badań mediewistycznych w Europie. Jak wspominał w 2002 r., w pierwotnym założeniu inicjatywa ta miała pomóc mediewistom z Segedynu w publikowaniu wyników ich badań. Za wzór posłużyło dawne przedsięwzięcie, związane z przeniesieniem w 1921 r. Uniwersytetu im. Ferencza Józsefa z Koloszwara (Kolossvár, dziś. Cluj-Napoca w Rumunii) do Segedynu, gdzie powołano do życia serię wydawniczą *Kolossvári-Szegedi Értekezések a Magyar Művelődéstörténelem Köréből* (*Koloszowsko-Segedyńskie Dysertacje z Zakresu Węgierskiej Historii Kultury*), w ramach której publikowano wyniki badań, a przede wszystkim teksty dysertacji doktorskich z zakresu mediewistyki.

Okolicznością sprzyjającą podjętym w początkach lat dziewięćdziesiątych XX wieku działaniom była też zmiana ustroju, pozwalająca na powołanie do życia zarejestrowanej w sądzie organizacji, a powodem do tego zmuszającym był ówczesny wyraźny kryzys węgierskiego ruchu wydawniczego. Istotą działania Pracowni, w której członkostwo nie było oparte na żadnych sformalizowanych podstawach, a jedynie na aprobacie wspólnych celów i wspólnej pracy, była współpraca z uniwersytetem w Segedynie, szczególnie dotycząca publikacji o charakterze wielotomowym, realizowanych zwykle przez grupy badaczy, ale bez – jak wyraził się profesor – „wrastania w tkankę instytucji państwowych”. W ramach *Szegedi Középkortörténeti Könyvtár* nie zwykło się przygotowywać programów wydawniczych, tak jak się to odbywa w wydawnictwach. Po prostu publikowano monografie lub edycje źródeł, a szczególnie dysertacje doktorskie, uczelniane i akademickie, których autorami byli badacze z Segedynu albo związani z tym ośrodkiem. Wraz z upływem czasu zasięg oddziaływania Pracowni objął terytorium całego kraju, choć Segedyn pozostał jej siedzibą. Cechą charakterystyczną, jaka legła u podwalin tej inicjatywy, było oparcie badań na źródłach, ich poszanowanie oraz przygotowanie do edycji, a nie oderwana od źródeł historiografia teoretyczna, nierzadko o charakterze spekulacyjnym. Innym celem było – jak akcentował profesor – utrzymanie kontaktu z wykształconymi w Segedynie mediewistami, czy raczej instytucjonalne związanie ich z ośrodkiem, stworzenie po-

¹⁵ Kristó Gyula tanítványai, munkatársai, barátai és tisztelői, Ajánlás helyett (jak w przyp. 4), s. 13; „... a Műhely igazi jelentősége (jak w przyp. 3), s. 97; I. Bertényi, Kristó Gyula (jak w przyp. 4), s. 56; F. Makk, Kristó Gyula (jak w przyp. 3), s. 535; T. Almási, Kristó Gyula emlékére (jak w przyp. 3), s. 98 oraz przedruk: s. 158; T. Nótári, In memoriam Kristó Gyula (jak w przyp. 4), s. 64; F. Piti, Kristó Gyula (jak w przyp. 4), s. 320; L. Szegfü, Kristó Gyula (jak w przyp. 3), s. 104; S. L. Tóth, Kristó Gyula (jak w przyp. 4), s. 793; Gy. Szabados, A szegedi Magyar Medievisztikai Kutatócsoporthról (jak w przyp. 14), s. 56; A. Bartha, In memoriam Kristó Gyula (jak w przyp. 4), s. 97.

czucia przywiązania, a zarazem wsparcia ze strony tej struktury. Pracownia wzięła na siebie nie tylko koordynację prac mediewistycznego środowiska wykraczającego poza ośrodki w Segedynie, ale w związku np. z wielkimi rocznicami „zajęcia ojczyzny” (w 1996 r.) czy utworzenia państwa węgierskiego (w 2000 r.) podjęła się organizacji konferencji, serii wykładów czy edytorstwa związanych z tym prac zbiorowych oraz serii wydawniczych. Po śmierci Gy. Kristó przyjęto, że jednym z zadań Pracowni ma być ochrona jego intelektualnej i duchowej spuścizny, oraz kontynuacja prac indywidualnych i zespołowych, a także pomoc kolegom w rozwoju zawodowym¹⁶.

Nazwisko Gy. Kristó wiąże się nie tylko ze wskazanymi wyżej inicjatywami, ale także z powołaniem do życia w 1999 r., pod nadzorem Biura Wspierania Pracowni Badawczych Węgierskiej Akademii Nauk, Mediewistycznego Zespołu Badawczego na Uniwersytecie w Segedynie; jak podkreśla F. Makk – jedynej grupy badawczej działającej w strukturach Węgierskiej Akademii Nauk. W 2007 r. doszło do jej połączenia z Zespołem Badawczym Archiwum Dyplomatycznego z Czasów Zygmunta Luksemburskiego i utworzenia Węgierskiego Mediewistycznego Zespołu Badawczego¹⁷.

Obok nauczania, prowadzenia badań, wychowywania uczniów i organizacji nauki, profesor poświęcał dużo uwagi, czasu i energii życiu społecznemu i zawodowemu. Wśród najważniejszych godności i misji przez niego wypełnianych, członkostwa w różnych gremiach, wskazuje się powszechnie na zaangażowanie zarówno w działalność i życie segedyńskiej uczelni, jak i prace różnych komisji, stałych i okazjonalnych, powoływanych na uczelni, w komitacie, a także w kraju. Poza kierowaniem Katedrą Historii Średniowiecznych i Wczesnonowożytnych Węgier czy wskazanymi wyżej inicjatywami związanymi z przedsięwzięciami o charakterze mediewistycznym, Gy. Kristó był w latach 1992-1993 kierownikiem Grupy Katedr Historycznych, prodziekanem (w latach 1978-1979) i dziekanem (w latach 1987-1989) Wydziału Nauk Filozoficznych, a także prorektorem do spraw nauczania (w latach 1979-1982), a następnie rektorem (w latach 1982-1985). Od 1994 r. wchodził w skład Komisji Habilitacyjnej na Uniwersytecie w Segedynie. W roku 1980 zaangażował się w pra-

¹⁶ Gy. Kristó, F. Makk, A szegedi középkorkutatásról. [Reporter:] J. Lele, Szeged: a város folyóirata: várostörténet, kulturális és közéleti magazin, 1993. május, s. 9-12; Kristó Gyula tanítványai, munkatársai, barátai és tisztelői, Ajánlás helyett (jak w przyp. 4), s. 15; „Forrásról forrásra araszolva...” (jak w przyp. 4), s. 8; Gy. Kristó, Középkorkutatás Szegeden (jak w przyp. 5), s. 127 n.; „... a Műhely igazi jelentősége (jak w przyp. 3), s. 93-99 [cyt. s. 97]; Középkort oktatni és kutatni Szegeden (jak w przyp. 7), s. 368; T. Almási, In memoriam Kristó Gyula (jak w przyp. 4), s. 95; tenże, Kristó Gyula emlékére (jak w przyp. 3), s. 98 oraz przedruk: s. 158; F. Makk, Kristó Gyula (jak w przyp. 3), s. 534; T. Nótári, In memoriam Kristó Gyula (jak w przyp. 4), s. 64; F. Piti, Kristó Gyula (jak w przyp. 4), s. 319; L. Szegfű, Kristó Gyula (jak w przyp. 3), s. 104; Gy. Székely, Kristó Gyula (jak w przyp. 3), s. 534; S. L. Tóth, Kristó Gyula (jak w przyp. 4), s. 793; E. Galántai, In memoriam Gyula Kristó (jak w przyp. 7), s. 5; F. Makk, Kristó professzor nyomdokain (jak w przyp. 1), s. 7-10; Gy. Szabados, A szegedi Magyar Medieviztikai Kutatócsoportról (jak w przyp. 14), s. 55; A. Bartha, In memoriam Kristó Gyula (jak w przyp. 4), s. 97. Zob. także strona internetowa Szegedi Középkorász Műhely: <http://www2.arts.u-szeged.hu/szkm/>.

¹⁷ F. Piti, Kristó Gyula (jak w przyp. 4), s. 320; Gy. Székely, Kristó Gyula (jak w przyp. 3), s. 534; Gy. Szabados, A szegedi Magyar Medieviztikai Kutatócsoportról (jak w przyp. 14), s. 55; A. Bartha, In memoriam Kristó Gyula (jak w przyp. 4), s. 97. Zob. także strona internetowa Magyar Medieviztikai Kutatócsoport: <http://medievalia.hu/>.

ce Komisji Nauk Historycznych Węgierskiej Akademii Nauk i przez pewien czas jej przewodniczył. W latach 1994-1998 był niekademickim członkiem Zgromadzenia Ogólnego Węgierskiej Akademii Nauk, a także zastępcą członka w Radzie Doktorskiej Węgierskiej Akademii Nauk. Przez dziesięciolecia uczestniczył w pracach o charakterze ewaluacyjnym różnych ciał, a w latach 1982-1988 był członkiem Naukowej Komisji do Spraw Ewaluacji. Jego opinia często stanowiła podstawę oceny danego przedsięwzięcia. Przez wiele lat brał udział w pracach Grupy Komitatu Csongrád i Miasta Segedyn Węgierskiego Towarzystwa Historycznego, będąc w latach 1985-1990 jej przewodniczącym. Z kolei między rokiem 1990 a 1995 był członkiem dyirekcji Węgierskiego Towarzystwa Historycznego (*Magyar Történelmi Társulat*), a w latach 1991-2001 uczestniczył w pracach Komisji Wykonawczej Międzynarodowego Towarzystwa Filologii Węgierskiej. Przez jedenaście lat (1977-1988) był członkiem rady krajowego programu badawczego „Odkrywanie, ewidencjonowanie i publikowanie zabytków węgierskiej kultury i historii”. Obok tego rodzaju działalności wiele uwagi poświęcał pracy w ramach redakcji takich czasopism i serii wydawniczych, jak: „Századok”; „Történelmi Szemle”; *Acta Universitatis Szegediensis [de Attila József Nominatae]*. *Acta Historica*; *Szegedi Középkortörténeti Könyvtár*, *Anjou-kori Oklevéltár*, *Dél-Alföldi Évszázadok* czy 6-tomowa *Szeged története*, przy czym w przypadku czterech ostatnich był współinicjatorem ich powołania do życia¹⁸. Jak skonstatował Tamás Nótári, postać uczonego prof. Gy. Kristó nie przysięgnął Gy. Kristó, organizatora nauki¹⁹.

F. Makk podkreśla, że profesor był nie tylko niezwykle uzdolnionym i „wydajnym” badaczem, poświęcającym mnóstwo czasu na pracę, umiejącym niewiarygodnie szybko nadawać swoim myślom ostateczny kształt, ale i jednym z najpłodniejszych węgierskich historyków. Przy czym nie tylko na Węgrzech, ale i w Europie trudno o wskazanie podobnego dorobku, który uznaje się za niemający sobie równego w naukach historycznych. Opinię tę potwierdza wielu innych węgierskich naukowców, którym dane było, szczególnie w związku ze śmiercią profesora, poświęcić uwagę pozostawionej przez niego spuściźnie²⁰. L. Szegfű, wspominając profesora, pisze: „Nie przypominam sobie, abym podczas moich studiów widział go raz bez książki, notatek i przyborów do pisania. Już wówczas każdą wolną minutę wykorzystywał na czytanie, doksztalcanie się [...]”. W podobnym duchu wypowiadał się Loránd Benkő,

¹⁸ Kristó Gyula tanítványai, munkatársai, barátai és tisztelői, Ajánlás helyett (jak w przyp. 4), s. 14-15; „Forrásról forrásra araszolva...” (jak w przyp. 4), s. 8; Gy. Kristó, Fiúk és apák (jak w przyp. 10), s. 98; T. Almási, In memoriam Kristó Gyula (jak w przyp. 4), s. 94; tenże, Kristó Gyula emlékére (jak w przyp. 3), s. 98 oraz przedruk: s. 158; I. Bertényi, Kristó Gyula (jak w przyp. 4), s. 56 n.; L. Blazovich, Kristó Gyula (jak w przyp. 4), s. 177-178; Ellhunyt Kristó Gyula történetész (jak w przyp. 4); F. Makk, Kristó Gyula (jak w przyp. 3), s. 535; T. Nótári, In memoriam Kristó Gyula (jak w przyp. 4), s. 64; F. Piti, Kristó Gyula (jak w przyp. 4), s. 319; J. Szabó, Búcsú Kristó Gyulától (jak w przyp. 4), s. 237; L. Szegfű, Kristó Gyula (jak w przyp. 3), s. 104-106; Gy. Székely, Kristó Gyula (jak w przyp. 3), s. 534 n.; S. L. Tóth, Kristó Gyula (jak w przyp. 4), s. 793; E. Galántai, In memoriam Gyula Kristó (jak w przyp. 7), s. 6. Zob. też: Kristó Gyula tudományos munkássága: <http://medievalia.hu/a-kutatocsoport/a-kutatocsoport-alapitoi/>, ale tu zestawione zostało tylko kalendarium działalności profesora w strukturach nauki.

¹⁹ T. Nótári, In memoriam Kristó Gyula (jak w przyp. 4), s. 64.

²⁰ Zob. wyżej, przyp. 1 oraz: F. Makk, Kristó Gyula (jak w przyp. 3), s. 531.

pisząc, że profesor niemal każdą godzinę swojego życia poświęcał pracy twórczej. Ten zwyczaj wiązał się nie tylko z jego cechami charakteru, ale i z okresem wczesnej młodości, gdy często chorował i skazany był na korzystanie z udostępnianych mu notatek sporządzanych z lekcji w gimnazjum²¹. Sam profesor podkreślał też, że zwykł jednocześnie pracować nad kilkoma tematami²².

Gy. Kristó znany jest jako autor lub współautor 101 książek oraz (współ)redaktor, kolejnych 25 dzieł wydanych za jego życia. Niektóre z nich były wydawane po raz drugi, ale – jak wspomina F. Makk – nigdy profesor nie publikował wcześniej powstałych prac bez dokonania w nich zmian. Zawsze poważnie je przerabiał i uwzględniał najnowszy stan badań. Za najbardziej efektywne pod względem liczby opublikowanych książek uznaje się lata 1998-2003, gdy wydał 33 tytuły, z reguły dzieła nowe i o znaczeniu fundamentalnym. Poza tym napisał ponad 600 studiów i artykułów. Jego prace publikowane były w dwunastu językach.

Przedmiotem zainteresowań profesora były dzieje węgierskie IX-XIV wieku, aczkolwiek zdarzało mu się zabierać głos odnośnie do problematyki sięgającej początków stulecia XVI. Podkreśla się, że w ramach tej rozległej pod względem chronologicznym epoki stworzył on prawie w każdym gatunku coś istotnego, znaczącego, i to na trwałe, poczynając od wydawnictw źródłowych, przez studia krytyczne po monografie i leksykony. Wśród jego głównych obszarów badawczych uwagę zwraca problematyka „zajęcia ojczyzny”, sposobu życia i liczebności „zajmujących ojczyznę Węgrów”, najazdów węgierskich na Europę, formowania się i rozwoju państwowości węgierskiej, wykształcenia się instytucji samorządu terytorialnego, organizacji komitatowej, kształtowania się grup etnicznych, średniowiecznego pojęcia narodu i narodzin nacji węgierskiej, obecności w średniowiecznych Węgrzech obcych grup etnicznych, pochodzenia Szeklerów, dziejów wczesnego Siedmiogrodu czy wreszcie wizji dróg rozwojowych węgierskiej historiografii wieków średnich. Szczególnie bliski był profesorowi okres rządów Arpadów, któremu poświęcił najwięcej publikacji, aczkolwiek swoje piętno odcisnął też w sposób wyrazisty na udostępnianiu podstawy źródłowej do badania dziejów Węgier w okresie panowania Andegawenów. W swoich pracach poruszał zarówno zagadnienia z zakresu historii politycznej i wojskowej, historii państwa i instytucji, ideologii, jak i dziejów kultury, społeczeństwa i Kościoła. Podejmując szeroko zakreśloną tematykę badawczą, inicjując nowe problemy, poszukując odległych współzależności, wykorzystywał nie tylko dorobek nauk historycznych, ale i różnych dyscyplin naukowych (np. językoznawstwa, archeologii, historii literatury, demografii, etnologii, geografii historycznej). W zakresie prahistorii węgierskiej poruszał się z taką swobodą jak w dyscyplinach mediewistycznych, szczególnie na polu źródłoznawstwa, nauk pomocniczych historii i językoznawstwa historycz-

²¹ L. Benkő, *Még néhány szó Kristó Gyuláról*, Magyar Nyelv 100, 2004, nr 2, s. 239; L. Szegfű, *Kristó Gyula* (jak w przyp. 3), s. 100-102 [cyt. s. 101 n.].

²² „Forrásról forrásra araszolva...” (jak w przyp. 4), s. 9; „Az érdekel, hogy mit tudunk a múltból visszaperelni”. Szeged új díszpolgára: Kristó Gyula. [Riporter:] E. Sulyok, Szeged: a város folyóirata: várostörténet, kulturális és közéleti magazin, 1998. máj, s. 11 n.; Középkort oktatni és kutatni Szegeden (jak w przyp. 7), s. 363; L. Benkő, *Még néhány szó Kristó Gyuláról* (jak w przyp. 21), s. 239; J. Szabó, *Búcsú Kristó Gyulától* (jak w przyp. 4), s. 237.

nego. Potrafił sam, np. na gruncie badań lingwistycznych, a konkretnie onomastyki, wytyczyć nowe ścieżki postępowania. Z wycuciem podejmował zagadnienia czy to uznawane za nierozwiązywalne, czy to wymagające kompetencji i znajomości dorobku różnych dziedzin wiedzy. Z jego prac korzystają nie tylko historycy lub badacze pradziejów węgierskich, ale i językoznawcy, archeolodzy, etnolodzy, historycy prawa i literatury. Gy. Kristó był mistrzem zarówno mikroanalizy filologicznej, opracowywania szczegółowych zagadnień, jak i syntez obejmujących dzieje wielu stuleci. Nie zapominał przy tym o recenzowaniu i krytyce prac naukowych. F. Piti akcentuje, że ilość nigdy nie miała u niego wpływu na jakość, a profesor zawsze przywiązywał wagę do prymarnych źródeł i płynących z ich analizy wniosków, nigdy nie podporządkowywał swoich naukowych przekonań niemającym nic wspólnego z nauką teorii. O ile w początkowym okresie jego twórczości, mniej więcej po lata osiemdziesiąte XX stulecia, wywody profesora były stosunkowo zawiłe, o tyle potem, na co zwraca uwagę S. L. Tóth, profesor wykształcił prostotę, jasność i logiczność wypowiedzi, co powiązać można nie tylko z doskonaleniem warsztatu, ale też z dystansem, jakiego nabrał wobec marksistowskich dogmatów. Także László Blazovich podkreśla zalety wypracowanej przez profesora formy wypowiedzi, wskazując przy tym, że swoje wykłady mógł on od razu oddawać do druku. Ferenc Szakály i L. Benkő wskazywali na potęgę jego pamięci i znajomość materii, w tym źródeł, którymi się zajmował, a także pełny inwencji ogląd przeszłości, wielką dokładność w zakresie faktografii, elegancję i płynność oraz poprawność wykładu²³.

²³ Kristó Gyula tanítványai, munkatársai, barátai és tisztelői, Ajánlás helyett (jak w przyp. 4), s. 13-14; „Forrásról forrásra araszolva...” (jak w przyp. 4), s. 8; Mi is egy vagyunk a Kárpát-medence népei közül... (Blazovich László és Kristó Gyula millicentenáriumi beszélgetése), Tiszatáj 50, 1996, nr 10, s. 65; Zs. Hollósi, „Megismerni a tarka és zezugos világot” (jak w przyp. 4), s. 100, 106; Gy. Kristó, Objektive Geschichte – subjektive Lehre (jak w przyp. 4), s. 68-69, 96-97; Középkort oktatni és kutatni Szegeden (jak w przyp. 7), s. 363; T. Almási, In memoriam Kristó Gyula (jak w przyp. 4), s. 94; tenże, Kristó Gyula emlékére (jak w przyp. 3), s. 97 n. oraz przedruk: s. 157; L. Benkő, Még néhány szó Kristó Gyuláról (jak w przyp. 21), s. 239-240; I. Bertényi, Kristó Gyula (jak w przyp. 4), s. 56; L. Blazovich, Kristó Gyula (jak w przyp. 4), s. 177; F. Makk, Kristó Gyula (jak w przyp. 3), s. 531 n., 535 n.; T. Nótári, In memoriam Kristó Gyula (jak w przyp. 4), s. 63; F. Piti, Kristó Gyula (jak w przyp. 4), s. 319 n.; J. Szabó, Búcsú Kristó Gyulától (jak w przyp. 4), s. 237-238; L. Szegfü, Kristó Gyula (jak w przyp. 3), s. 102, 104 n.; S. L. Tóth, Kristó Gyula (jak w przyp. 4), s. 793 n.; E. Galántai, In memoriam Gyula Kristó (jak w przyp. 7), s. 6; A. Bartha, In memoriam Kristó Gyula (jak w przyp. 4), s. 96. Bibliografię publikacji Gy. Kristó za lata 1956-2005 w układzie chronologicznym wydano w czasopiśmie „Aetas”. Zestawienie prac Gy. Kristó nieobejmujące jednak publikacji związanych z nauczaniem uniwersyteckim, literaturą piękną czy życiem społecznym i kulturalnym, opublikowanych przed 30 kwietnia 1995 r., zamieszczono w księdze ku czci profesora wydanej w 1995 r., przy czym na s. 520-521 zawarto wykaz udzielonych do 1995 r. wywiadów przez Gy. Kristó. Zestawienie najważniejszych monografii profesora opublikowanych w językach obcych do roku 2004 sporządziła E. Galántai. Wykaz publikacji autorstwa Gy. Kristó, względnie odnoszących się do jego dzieł i osoby, wydanych na łamach węgierskich czasopism, znaleźć można w dostępnej online bazie zawartości węgierskich czasopism *Magyar folyóiratok tartalomjegyzékeinek kereshető adatbázisa* (MATARKA), pod adresem: <http://www.matarka.hu/>. Część z wykazanych w niej tekstów dostępna jest w formie otwartego dostępu w wersji elektronicznej. Pomocna także może być inna baza danych: *IKER - Magyar Időszaki Kiadványok Repertóriuma*, dostępna pod adresem: <http://w3.oszk.hu/rep.htm>. Ponadto wykaz ważniejszych prac Gy. Kristó, wraz z podstawowymi danymi biograficznymi znaleźć można na stronach internetowych: *Névpont* (<http://nevpoint.hu/view.php?id=6813>) oraz *Tudóspotál*

F. Makk konkluduje, że wzrastająca liczba publikacji profesora wyniosła go z segedyńskiej kwarantanny na forum ogólnokrajowe, a swoją pomoc okazali mu znani badacze, L. Elekes i E. Mályusz. Jednak w pierwszym rzędzie do tego, iż już w latach siedemdziesiątych XX stulecia Gy. Kristó należał do elity zawodu, doprowadził jego własny dorobek naukowy. W 1998 r. profesor został wybrany członkiem korespondentem Węgierskiej Akademii Nauk (*Magyar Tudományos Akadémia*). József Szabó i L. Benkő wyrażają żal, że tak późno doczekał się uznania w postaci przyznania mu członkostwa Akademii Nauk – w ich ocenie 10-15 lat za późno. Jednak, jak wspomina nie bez goryczy F. Makk, nie przebiegało to bez przeszkód. Pierwsza propozycja pojawiła się w 1985 r., ale rozpoczęte starania nie zostały zakończone powodzeniem. W momencie wyboru na członka korespondenta Akademii Gy. Kristó miał wydanych 66 książek w sytuacji, gdy do otrzymania tytułu wystarczyło pięć. Jak podkreśla przyjaciel i współpracownik profesora, w ciągu następnych kilku lat wydał kolejne 33 książki, ale i te nie okazały się wystarczające, aby do zamknięcia listy kandydatur w dniu 30 września 2003 r., a więc na niewiele miesięcy przed śmiercią Gy. Kristó, mógł on zostać członkiem rzeczywistym Akademii²⁴.

S. L. Tóth zwracając uwagę na „produktywność”, wszechstronność zainteresowań i kompetencji profesora, znajdującą odbicie także w jego opublikowanym dorobku, stwierdził, że z tego względu nie jest łatwo wyróżnić jego konkretne dzieła. W ich ocenie bowiem zawsze będzie odgrywać rolę subiektywna opinia zainteresowanego²⁵. Tak też jest w przypadku niniejszego szkicu, siłą rzeczy ze względu na przyjęte zasady i rozmiar tekstu, mającego swoje ograniczenia. Kierując się więc zapewne nie tylko subiektywnym odczuciem, pragnęlibyśmy tutaj krótko wskazać na kilka istotnych kręgów zainteresowań i prac badawczych prowadzonych przez profesora, w większości których problematyka źródeł odgrywała fundamentalną rolę.

Jak wspomniano, zarówno sam profesor, jak i jego przyjaciele, współpracownicy i uczniowie akcentowali rolę, jaką przywiązywał on do źródeł i faktów historycznych. Nie dziwi więc, że swoje badania rozpoczął od studiów nad źródłami, a okoliczności sprawiły, że były to węgierskie kroniki. Wykładowcą dziejów węgierskiego średniowiecza był na uczelni w Segedynie wspomniany już B. Karácsonyi, który w pierwszym rzędzie prowadził badania nad średniowiecznymi źródłami dziejopisarskimi. Zrozumiałe było, jak nadmienia L. Szegfű, że ci, którzy uczęszczali do niego na zajęcia i z nim pracowali, w ten czy inny sposób zajmowali się badaniem źródeł narracyjnych, w tym kronik. Także Gy. Kristó, jak podkreśla jego uczeń, uznał badania nad kronikami za bardzo istotne, albowiem w ich trakcie można było wykształcić umiejętność i przyswoić sobie wiedzę, których na innym obszarze nie było sposobno-

(<http://www.tudosportal.hu/index.php#null>). Kristó Gyula szakirodalmi munkássága, w: Kelet és Nyugat között (jak w przyp. 4), s. 505-521; Kristó Gyula műveinek bibliográfiája. Kristó Gyula kézirati hagyatéka alapján összeállította Gy. Szabados, Aetas 20, 2005, nr 4, s. 160-181; E. Galántai, In memoriam Gyula Kristó (jak w przyp. 7), s. 6.

²⁴ L. Benkő, Még néhány szó Kristó Gyuláról (jak w przyp. 21), s. 239; F. Makk, Kristó Gyula (jak w przyp. 3), s. 531, 536; J. Szabó, Búcsú Kristó Gyulától (jak w przyp. 4), s. 237.

²⁵ S. L. Tóth, Kristó Gyula (jak w przyp. 4), s. 794.

ści posiąść. Zwracał tu szczególną uwagę na znaczenie analizy filologicznej²⁶. Studia nad tekstami zabytków węgierskiej historiografii wieków średnich towarzyszyły profesorowi przez całe jego naukowe życie. Ten krąg zainteresowań Gy. Kristó wiązać więc można nie tylko z wpływami B. Karácsonyiego na etapie studiów i początków pracy na uczelni, ale i spotkanego później, w 1975 r., E. Mályusza. Ten ostatni poświęcił swoje życie zarówno badaniom nad kroniką Jana Thuróczyego, edycji spuścizny dyplomatycznej z okresu panowania Zygmunta Luksemburskiego na Węgrzech, jak i problematyce narracji dokumentów węgierskich, ich genezie oraz znaczeniu – a więc tematów, które zainspirowały także Gy. Kristó z tą różnicą, że miejsce dokumentów z czasów Zygmunta w jego przypadku zajęły dyplomy pochodzące z epoki panowania Andegawenów.

Jednym z istotniejszych kręgów zainteresowań profesora i związanych z tym badań była problematyka węgierskiej historiografii wieków średnich. O czymkolwiek by nie pisał, jak akcentował T. Nótári, zawsze przyświecała mu idea badań źródłowych, a swoje prace opierał na dogłębnej analizie źródeł i ich krytyce. Towarzyszyła temu precyzja filologiczna, mało widowiskowa, ale trudna do przecenienia, służąca jako fundament dalszych prac historyka, związanych w pierwszym rzędzie z edytorstwem źródeł i ich udostępnianiem w przekładzie na język węgierski²⁷.

Pierwszym tematem badawczym zrealizowanym przez Gy. Kristó, związanym z problemami węgierskiego dziejopisarstwa wieków średnich, stały się, jak już zasygnalizowano, źródła narracyjne z okresu panowania Andegawenów na Węgrzech. Na ich podstawie napisał doktorat uniwersytecki *Anjou-kori krónikáink* (*Kroniki węgierskie z okresu panowania Andegawenów*) wydany w 1967 roku w poszerzonej wersji na łamach czasopisma „Századok”²⁸. W tym też kręgu zainteresowań mieści się jego ukończona w 1968 r., niewydana drukiem, kandydacka dysertacja doktorska *A történeti és politikai gondolkodás elemeinek fejlődése krónikairódal munkban* (*Rozwój elementów historycznego i politycznego myślenia w węgierskim piśmiennictwie kronikarskim*)²⁹, której fragmenty ujrzały światło dzienne w różnych później drukowanych pracach³⁰. Tematyce związanej z węgierską historiografią wieków średnich pozostał wierny, co pokazuje przede wszystkim jego udział – wraz z innymi badaczami – w pracach nad edycją przekładu i komentarzami do tekstu *Képes krónika* (*Węgierskiej Kroniki Ilustrowanej*) czy współudział w przygotowaniu krytycznej edycji kroniki Jánosa Thuróczyego, uznawanej za najbardziej znaczącą publikację tekstu źródłowe-

²⁶ L. Szegfű, Kristó Gyula (jak w przyp. 3), s. 102. Zob. też niżej.

²⁷ T. Nótári, In memoriam Kristó Gyula (jak w przyp. 4), s. 63.

²⁸ Gy. Kristó, *Anjou-kori krónikáink*, Századok 101, 1967, s. 457-504; G. Thoroczkay, (rec.) Kristó Gyula: Magyar Historiográfia I. Történetírás a középkori Magyarországon. A történettudomány kézikönyve, Osiris Kiadó, Bp., 2002. 146 o. + képmelléklet, Századok 137, 2003, nr 2, s. 494; L. Szegfű, Kristó Gyula (jak w przyp. 3), s. 102.

²⁹ Gy. Kristó, *A történeti és politikai gondolkodás elemeinek fejlődése krónikairódal munkban*. Kandidátusi értekezés tézisei, Budapest 1968.

³⁰ Gy. Kristó, *A történeti és politikai gondolkodás elemeinek fejlődése krónikairódal munkban*, Századok 106, 1972, nr 2, s. 542-543. Zob. też: L. Szegfű, Kristó Gyula (jak w przyp. 3), s. 102.

go, zaopatrzoną w obszerny komentarz powstały w latach 1985-1988 przy współpracy z E. Mályuszem³¹.

W dorobku Gy. Kristó związanym z problematyką źródeł i ich udostępnianiem w przekładach na język węgierski wymienić należy jeszcze dwie inne publikacje zawierające przekłady tekstów źródłowych na język węgierski: *Küküllei János. Lajos király krónikája. Névtelen jegyző. Geszta Lajos királyról (Jan z Küküllő. Kronika króla Ludwika. Anonimowy notariusz. Gesta o królu Ludwiku)* oraz *Szent István király Intelmei és Törvényei (Napomnienia i dekrety św. Stefana)*³².

Profesor zapisał się też jako autor dwóch przeglądowych opracowań dotyczących węgierskiej historiografii wieków średnich: *A történeti irodalom Magyarországon a kezdetektől 1241-ig (Piśmiennictwo historyczne na Węgrzech od początków do roku 1241)* oraz *Történetírás a középkori Magyarországon (Piśmiennictwo historyczne na średniowiecznych Węgrzech)*, stanowiącej tom 1 serii *Magyar historiográfia (Historiografia węgierska)*, zainicjowanej w ramach szerszego przedsięwzięcia zatytułowanego *A történelemtudomány kézikönyve (Podręcznik nauk historycznych)*³³.

Badania Gy. Kristó nad problematyką dziejopisarską znalazły też odbicie w innych jego pracach poświęconych zagadnieniom filiacji kronik węgierskich³⁴, związkowi epiki węgierskiej z tekstami tamtejszych średniowiecznych źródeł narracyjnych³⁵, anonimowym *Gesta Hungarorum*³⁶ czy wskazaniu na możliwość powstania

³¹ Gy. Kristó, *História és kortörténet a Képes Krónikában*, Budapest 1977 (Gyorsuló idő); *Képes Krónika*. Tłum. Ibolya Bellus, studia towarzyszące D. Dercsenyi, Gy. Kristó és K. Csapodiné Gárdonyi, przypisy Gy. Kristó, Budapest 1986; Johannes de Thurocz, *Chronica Hungarorum*, t. 1: Textus, wyd. E. Galántai, J. Kristó, Budapest 1985 (Bibliotheca Scriptorum Medii Recentisque Aevorum. Series nova [dalej: BSMRAe Sn] 7); Johannes de Thurocz, *Chronica Hungarorum*, t. 2: Commentarii, cz. 1: Ab initii usque ad annum 1301, autor E. Mályusz, przy współpracy J. Kristó, t. 2: Commentarii, cz. 2: Ab anno 1301 usque ad annum 1487, Budapest 1988 [BSMRAe Sn. 8-9]. Zob. tamże, t. 2, cz. 1, s. 16 n.; Gy. Kristó, *Objektive Geschichte – subjektive Lehre* (jak w przyp. 4), s. 63 n., 91, 93; tenże, Mályusz Elemér, a krónikakutató, *Levélírtai Közlemények* 70, 1999, s. 178; L. Szegfű, Kristó Gyula (jak w przyp. 3), s. 104; T. Nótári, *In memoriam Kristó Gyula* (jak w przyp. 4), s. 63; Gy. Székely, Kristó Gyula (jak w przyp. 3), s. 535; G. Thoroczkay, (rec.) Kristó Gyula (jak w przyp. 28), s. 494.

³² *Küküllei János. Lajos király krónikája. Névtelen jegyző. Geszta Lajos királyról*, tłum., słowo końcowe oraz przypisy Gy. Kristó, Budapest 2000 [Milleniumi Magyar Történelem]; *Szent István király Intelmei és Törvényei*, tłum. J. Bollók, Gy. Kristó, Budapest 2001.

³³ Gy. Kristó, *A történeti irodalom Magyarországon a kezdetektől 1241-ig*, Budapest 1994 [Irodalomtörténeti Füzetek 135], s. 6; Gy. Kristó, *Magyar történetírás a középkori Magyarországon*, Budapest 2002 [A történelemtudomány kézikönyve], s. 8. Druga ze wskazanych powyżej monografii, obejmująca praktycznie cały okres węgierskiego średniowiecza, na dobrą sprawę jest od kilkudziesięciu lat pierwszym tego rodzaju opracowaniem, spinającym zarazem życiorys naukowy profesora. Por. „.... a Műhely igazi jelentősége” (jak w przyp. 3), s. 98; G. Thoroczkay, (rec.) Kristó Gyula (jak w przyp. 28), s. 494.

³⁴ Gy. Kristó, *Az Exordia Scythica*, Regino és a magyar krónikák, *Filológiai Közlöny* 17, 1970, s. 106-115; Gy. Kristó, F. Makk, *Krónikáink keletkezéstörténetéhez*, *Történelmi Szemle* 15, 1972, s. 198-203; Gy. Kristó, *Krónikakompozíció*, w: *Korai magyar történeti lexikon (9.-14. század)*, red. Gy. Kristó, P. Engel, F. Makk, Budapest 1994, s. 381-382.

³⁵ Gy. Kristó, *Ősi epikánk és az Árpád-kori íráshagyomány*, *Ethnographia* 81, 1970, s. 113-135; tenże, *XI-XIII. századi epikánk és az Árpád-kori írásos hagyomány*, *Ethnographia* 83, 1972, s. 55-73.

³⁶ Gy. Kristó, *Anonymus magyarországi írott forrásainak kérdéséhez*, *Magyar Könyvszemle* 88, 1972, s. 166-174; tenże, *Rómaiak és vlachok Nyeszternál és Anonymusnál*, *Századok* 112, 1978, s. 623-

na Węgrzech w początkach XIII w. niezachowanej konstrukcji dziejopisarskiej, identyfikowanej przez niego ze wspomnianymi przez dominikanina Juliana *Gesta Ungarorum Christianorum*, a przeciwstawianej dziełu anonimowego notariusza króla Béli, kreślącemu obraz dziejów pogańskich Węgrów³⁷.

Przy uwzględnieniu faktu, iż zabytki dziejopisarskie – z jednej strony – zachowały się zaledwie po części, z drugiej zaś oddają one tylko pewne epizody odległych dziejów, a ich teksty wymagają przeprowadzenia stosownej krytyki, w tym filologicznej, jak oceniał sam profesor, wiedza o dziejach średniowiecznych Węgier w 95% oparta jest na zachowanym materiale dyplomatycznym. W tej sytuacji na długie lata, praktycznie po dzień jego śmierci, zainteresowanie szeroko pojętą problematyką źródłoznawczą stało się drogowskazem nie tylko dla niego samego, ale i jego współpracowników i uczniów, a także kontynuatorów jego dzieła, kierując ich uwagę na pochodzący z okresu średniowiecza materiał dyplomatyczny³⁸.

Już w pierwszych latach badań poświęconych problematyce średniowiecznej historiografii węgierskiej Gy. Kristó zwrócił uwagę na rolę i przydatność dokumentów. Zaowocowało to wydaniem niewielkiej objętościowo pracy zatytułowanej *Korai levéltári és elbeszélő forrásaink kapcsolataihoz* (*W kwestii związków pomiędzy węgierskimi źródłami narracyjnymi i archiwalnymi*), w której skoncentrował się tylko na kilku wybranych przez siebie aspektach, wskazując nie tylko na znaczenie obydwu grup źródeł, ale podkreślając ich związki z węgierską kancelarią królewską. Znalazło to swoje odbicie we wcześniej już anonsowanym w literaturze przedmiotu oddziaływaniu formuł dokumentów na teksty zabytków węgierskiego dziejopisarstwa czy zachodzących pomiędzy nimi związkach treściowych³⁹. W tym kontekście można doszukiwać się podobieństw zainteresowania obydwu grupami zabytków u E. Mályusza, a szczególnie kwestią narracji węgierskich dokumentów, do których to badań potem nawiąże także Gy. Kristó (zob. niżej).

Poza dziełami średniowiecznej historiografii uwagę profesora przykuł więc zachowany materiał dyplomatyczny. Widać to szczególnie przy opracowywaniu monografii poświęconej osobie możnowładcy Mateusza Csáka (*Csák Máté, 1260/1265–1321*) i dokumentów odnoszących się do kształtowania jego władztwa terytorialnego⁴⁰. W obydwu pracach, dzięki prowadzeniu systematycznych poszu-

–661 oraz w: tenże, *Tanulmányok az Árpád-korról*, Budapest 1983 [Nemzet és Emlékezet], s. 132–190; tenże, *Szempontok Anonymus gestájának megítéléséhez*, AUSzeg AH 66, 1979, s. 45–59 oraz w: tenże, *Tanulmányok az Árpád-korról*, s. 369–392. Por. G. Thoroczkay, (rec.) Kristó Gyula (jak w przyp. 28), s. 494.

³⁷ Gy. Kristó, *Egy 1235 körüli Gesta Ungarorum körvonalairól* (Riccardus és Albericus tanúsága), w: *Középkori kútfontok kritikus kérdései*, red. J. Horváth (jr), Gy. Székely, Budapest 1974, s. 229–238.

³⁸ Gy. Kristó, *Objektive Geschichte – subjektive Lehre* (jak w przyp. 4), s. 67, 95.

³⁹ Tenże, *Korai levéltári és elbeszélő forrásaink kapcsolataihoz*, Szeged 1966 [AUSzeg AH 21].

⁴⁰ *Diplomata historiam domini Matthaei de genere Chak illustrantia / Oklevelek a Csák-territórium történetéhez*, wyd. B. Karácsonyi, Gy. Kristó, Szeged 1971 [AUSzeg AH 36]. Gy. Kristó, *Csák Máté*, Budapest 1986 [Magyar História. Életrajzok]. Por. tenże, *Objektive Geschichte – subjektive Lehre* (jak w przyp. 4), s. 60, 89; T. Almási, *In memoriam Kristó Gyula* (jak w przyp. 4), s. 95; F. Makk, *Kristó Gyula* (jak w przyp. 3), s. 533; L. Szegfű, *Kristó Gyula* (jak w przyp. 3), s. 102.

kiwań archiwalnych, znalazło się wiele nowych informacji, pochodzących z nieuwzględnianych czy nieznanych wcześniej świadectw.

Z pewnością zebrane wówczas doświadczenia zaowocowały ideą wydania *Anjou-kori Oklevéltár* (Archiwum z okresu [panowania węgierskich] *Andegawenów*), obejmującego dokumenty wystawione między 1 stycznia 1301 a 31 marca 1387 r., uznawanego za najobszerniejsze historyczne wydawnictwo źródłowe realizowane na współczesnych Węgrzech. Wzorcem było publikacja *Zsigmondkori oklevéltár* (Archiwum z okresu [panowania na Węgrzech] *Zygmunta Luksemburskiego*) i, jak pisał sam Gy. Kristó: „Durch das auf meine Initiative entstandene Unternehmen *Urkundensammlung der Anjou-Zeit* [...] wird die Wirkung der Gespräche mit Elemér Mályusz plausibel”. Prace nad edycją zawierającą węgierskojęzyczne regesty dokumentów rozpoczęte zostały w 1983 r., a pierwszy tom opracowany przez Gy. Kristó wydano drukiem w 1990 r. Do czasu śmierci profesora ukazało się jeszcze sześć przygotowanych przez niego woluminów. W sumie obejmowały lata 1301-1322 i rok 1333. Współautorem kolejnego tomu zawierającego materiał przypisany do roku 1335 był Gy. Kristó obok F. Makka. Jak oceniał to T. Almási w 2004 r., profesor wydawał jeden tom na dwa lata, co uznać należy za niewiarygodny wyczyn, jeśli wziąć pod uwagę, ile dokumentów niewydanych i wydanych – w przypadku tych ostatnich wraz z ich wcześniejszymi edycjami – trzeba było przejrzeć. W odniesieniu do każdego z tomów oznacza to opracowanie 1500-1800 dokumentów, a wymagało to przeprowadzenia zarówno analizy filologicznej, jak i krytyki tekstu. Pełnił też Gy. Kristó obowiązki głównego redaktora całego przedsięwzięcia, nie zaniechując przy tym przygotowywania do kontynuacji zainicjowanego przez siebie przedsięwzięcia młodych adeptów mediewistyki. Przy tej okazji podkreśla wspomniany uczeń profesora, że w okresie kształtowania się sylwetki Gy. Kristó jako badacza, a więc w latach sześćdziesiątych i siedemdziesiątych XX stulecia, badania źródłoznawcze nie cieszyły się specjalnym poważaniem na Węgrzech i niewielu historyków je wówczas podejmowało. W zmianie tego nastawienia dużą rolę przypisuje właśnie oddziaływaniu swojego mistrza, dzięki któremu badania i publikacje o charakterze źródłoznawczym cieszą się obecnie poważaniem, a ich rezultaty mogą stanowić podstawę uzyskania stopni naukowych. Ubocznym efektem powyższego przedsięwzięcia stała się możliwość skorygowania danych odnoszących się do dokumentów przechowywanych w różnych archiwach, gdzie nie zawsze były one poprawnie przyporządkowane czy opisane⁴¹. Dzieło zaini-

⁴¹ *Anjou-kori oklevéltár / Documenta res Hungaricas tempore regum Andegavensium illustrantia*, red. Gy. Kristó, Budapest-Szeged: t. 1: 1301-1305, 1990; t. 2: 1306-1310, 1992; t. 3: 1311-1314, 1994; t. 4: 1315-1317, 1996; t. 5: 1318-1320, 1998; t. 6: 1321-1322, 2000; t. 17: 1333, 2002; t. 19: 1335, 2004 (przy współpracy z F. Makkiem); Gy. Kristó, A magyarországi forráskiadás hiánypótló vállalkozása (A későülő Anjou-kori oklevéltárról). Rozmowę poprowadził J. Pribelszki, *Aetas* 7, 1987, nr 3, s. 108-113. por. Gy. Kristó, F. Makk, A szegedi középorkutatásról (jak w przyp. 16), s. 13; Kristó Gyula tanítványai, munkatársai, barátai és tisztelői, Ajánlás helyett (jak w przyp. 4), s. 14; Zs. Hollósi, „Megismerni a tarka és zegzugos világot” (jak w przyp. 4), s. 107; Gy. Kristó, Objektive Geschichte – subjektive Lehre (jak w przyp. 4), s. 68 [cyt.], 96; „... a Műhely igazi jelentősége (jak w przyp. 3), s. 96 n.; T. Almási, In memoriam Kristó Gyula (jak w przyp. 4) s. 95; tenże, Kristó Gyula emlékére (jak w przyp. 3), s. 98 oraz przeduk: s. 158; I. Bertényi, Kristó Gyula (jak w przyp. 4), s. 56; L. Blazovich, Kristó Gyula (jak w przyp. 4), s. 177; F. Makk, Kristó Gyula (jak w przyp. 3), s. 533; F. Piti, Kristó Gyula (jak w przyp. 4),

cjowane przez Gy. Kristó jest kontynuowane przez jego uczniów i na obecnym etapie wydano w sumie trzydzieści woluminów *Archivum z okresu* [panowania węgierskich] *Andegawenów*. Całość przedsięwzięcia ocenia się na około 70 tomów, a liczbę zachowanych dokumentów z tego okresu – na ponad 50 000⁴².

Rezultat zarówno zainteresowań zabytkami węgierskiej dyplomatyki, jak i kronikami węgierskimi stanowi przygotowany przez Gy. Kristó tomik zatytułowany *Középkori históriák oklevelekben (1002-1410)* (*Średniowieczne historie w dokumentach (1002-1410)*). Publikacja ta miała – jak wyraził się sam profesor, niewątpliwie nawiązując tu do wcześniejszych ustaleń E. Mályusza – zawierać tłumaczenia na język węgierski swoistego kuriozum w skali Europy, czyli narracji, w tym przypadku 172 dokumentów węgierskich, w których opisywano nie tylko okoliczności darowizny, ale dość szeroko jej przyczyny, wyliczając chwalebne czyny i zasługi odbiorcy dokumentu czy to na polu bitwy, czy w trakcie poselstwa, gdy reprezentował on władcę. Te relacje z czasem stawały się coraz obszerniejsze, prezentowały dzieciństwo i młodość bohatera, podnosiły zalety i zasługi obdarowanego. Poszczególne epizody z życia nie tworzyły jednak kompletnej biografii. E. Mályusz uznał narracje dokumentów węgierskich za rezultat społecznych i kulturowych stosunków panujących w kraju, a ich genezy doszukiwał się w dawnych, wschodnich zwyczajach Madziarów, a konkretnie w kultywowaniu przez nich tzw. pieśni i podań bohaterskich (*hősenek, hősmonda*), na co przykładów dostarczają chociażby anonimowe *Gesta Hungarorum*. Forma, w jakiej narracja dokumentu mówi o obdarowanym, według E. Mályusza ukształtowała się już w pierwszej połowie XIII wieku. Ze swojej strony Gy. Kristó skłonny był dostrzegać istnienie tego zjawiska już wcześniej, w początkach XI stulecia. Podobnie jak E. Mályusz uznał on za bardzo prawdopodobne, że ta niemająca analogii w Europie węgierska praktyka polegająca na zamieszczaniu w narracji dokumentu opowieści o charakterze epickim, wyliczającej zasługi odbiorcy dokumentu, jest reliktem kultury duchowej Węgrów wywodzącym się jeszcze z okresu pogańskiego. Wręcz stwierdził, iż tak silny musiał być wpływ pieśni bohaterskich w społeczności węgierskiej, że umiały sobie znaleźć drogę do zupełnie odmien-

s. 320; L. Szegfű, Kristó Gyula (jak w przyp. 3), s. 102, 104; Gy. Székely, Kristó Gyula (jak w przyp. 3), s. 535; S. L. Tóth, Kristó Gyula (jak w przyp. 4), s. 793 n.; E. Galántai, In memoriam Gyula Kristó (jak w przyp. 7), s. 6; F. Makk, Kristó professzor nyomdokain (jak w przyp. 1), s. 9 n.; Gy. Szabados, A szegedi Magyar Medievisztikai Kutatócsoporth (jak w przyp. 14), s. 56; A. Bartha, In memoriam Kristó Gyula (jak w przyp. 4), s. 96.

Szerzej o przedsięwzięciu *Anjou-kori oklevéltár*: É. Teiszler, *Anjou-kori oklevéltár – harminc év, harminc kötet*. Az Anjou-kori oklevéltár története, *Belvedere Meridionale* 26, 2014, nr 3, s. 146-154 (szczególnie s. 147, 148). Odnośnie do *Zsigmondkori oklevéltár* zob. strony internetowe: <http://library.arcanum.hu/hu/>; http://mol.arcanum.hu/medieval/opt/a101101.htm?v=pdf&a=start_f oraz <http://medievalia.hu/zsigmondkori-okleveltar/megjelent-kotetek/>.

⁴² É. Teiszler, *Anjou-kori oklevéltár* (jak w przyp. 40), s. 151. Na s. 153 tejże publikacji zamieszczono wykaz wydanych do tej pory tomów *Anjou-kori oklevéltár*. Wydawnictwo to udostępniane jest sukcesywnie online w formule otwartego dostępu na stronie internetowej: A középkori Magyarország digitális könyvtára / Digital Library of Medieval Hungary (http://mol.arcanum.hu/medieval/opt/a101101.htm?v=pdf&a=start_f).

nego od nich gatunku. Przeszkody nie stanowił tu ani język, ani odmienność przeznaczenia dokumentów⁴³.

Jako redaktor, autor i wydawca wziął Gy. Kristó udział w edycji innych publikacji źródłowych w przekładzie na język węgierski, m.in. dotyczących postaci władców węgierskich Béli III (1172-1196), Władysława Kumańczyka (1272-1290) i Karola Roberta (1307-1342)⁴⁴, czy też „zajęcia przez Węgrów ojczyzny” (*honfoglalás*) i założenia państwa węgierskiego (*államalapítás*)⁴⁵.

W tym też kręgu zarówno źródłoznawczych, jak i związanych z prahistorią Węgrów zianteresowań profesora pozostaje pięciotomowe wydawnictwo, zatytułowane *Bevezetés a magyar őstörténet kutatásának forrásaiba* (*Wprowadzenie do źródeł do badania węgierskiej prahistorii*), którego był współredaktorem wraz z Péterem Hajdú (1923-2002) i Andrássem Róna-Tas, nierzadko umykające uwadze czytelników ze względu na jego wydanie na prawach rękopisu przez Segedyńską Pracownię Badań nad Prahistorią (*Szegedi Őstörténeti Munkaközösség*). Publikacja ta zawiera zwięzłe prezentacje źródeł, zarówno pisanych, jak i innych, którym towarzyszy wykaz literatury przedmiotu odnoszącej się do badań prowadzonych w zakresie pradziejów Węgrów⁴⁶.

Na wykorzystaniu średniowiecznego materiału dyplomatycznego oraz tekstów źródeł historiograficznych oparł Gy. Kristó swoje badania nad onomastyką średnio-

⁴³ Középkori históriák okleveleinkben (1002-1410), wybór tektów, przedmowa, i przypisy Gy. Kristó, Szeged 1992 [Szegedi Középkortörténeti Könyvtár (dalej: SzKK) 1]; E. Mályusz, A Thuróczy-krónika és forrásai, Budapest 1967 [Tudománytörténeti Tanulmányok 5], s. 67-72; tenże, La chancellerie royale et la rédaction des chroniques dans la Hongrie médiévale, 1-2, Le Moyen Âge 75 (4e série – t. 24), 1969, nr 1-2, s. 55-86, 219-253; tenże, Királyi kancellária és krónikaírás a középkori Magyarországon, Budapest 1973, s. 9-106 [Irodalomtörténeti Füzetek 79]; tenże, Válaszul Székely György kritikai megjegyzéseire, Századok 105, 1971, s. 135-137; Gy. Kristó, F. Makk, A szegedi középorkutatásról (jak w przyp. 16), s. 10 n.; L. Veszprémy, (rec.) Középkori novellák. Középkori históriák okleveleinkben (1002.1410). Vál., bev., jegyz. Kristó Gyula, Szeged 1992 (Szegedi Középkortörténeti Könyvtár, 1.), Aetas 8, 1993, nr 1, s. 170 n.; A. Zsoldos, (rec.) Középkori históriák okleveleinkben (1002-1410) A szövegeket válogatta, az előszót és a jegyzeteket írta Kristó Gyula, Magyar Tudomány 39, 1994, nr 7, s. 880-882; „... a Műhely igazi jelentősége” (jak w przyp. 3), s. 94; Gy. Kristó, Magyar historiográfia, cz. 1: Történetírás a középkori Magyarországon, Budapest 2002 [A Történettudomány Kézikönyve], s. 18 n.

⁴⁴ III. Béla emlékezete. Wybór tekstów, tłum., przedmowa i przypisy Gy. Kristó, F. Makk, wybór materiału ilustracyjnego E. Márosi, Budapest 1981 [Bibliotheca Historica. Történelmi és Művelődéstörténeti Sorozat]; Károly Róbert emlékezete, wybór tekstów, red., przedmowa i przypisy Gy. Kristó, F. Makk, wybór materiału ilustracyjnego E. Márosi, Budapest 1988 [Bibliotheca Historica. Történelmi és Művelődéstörténeti Sorozat]; Kun László emlékezete, przedmowa, wybór tekstów i zestawienie przypisów Gy. Kristó, Szeged 1994 [SzKK 5]. Por. „... a Műhely igazi jelentősége (jak w przyp. 3), s. 94; T. Nótári, In memoriam Kristó Gyula (jak w przyp. 4), s. 63; L. Szegfű, Kristó Gyula (jak w przyp. 3), s. 104; Gy. Székely, Kristó Gyula (jak w przyp. 3), s. 535.

⁴⁵ A honfoglalás korának írott forrásai, red. Gy. Kristó przy współpracy T. Olajos, I. H. Tóth, I. Zimonyi, Szeged 1995 [SzKK 7]; Az államalapítás korának írott forrásai, przedmowa, wybór tekstów, red. Gy. Kristó, Szeged 1999 [SzKK 15]. Por. I. Bertényi, Kristó Gyula (jak w przyp. 4), s. 56; F. Makk, Kristó Gyula (jak w przyp. 3), s. 533; T. Nótári, In memoriam Kristó Gyula (jak w przyp. 4), s. 63; L. Szegfű, Kristó Gyula (jak w przyp. 3), s. 104.

⁴⁶ Bevezetés a magyar őstörténet kutatásának forrásaiba, red. P. Hajdú, Gy. Kristó, A. Róna-Tas, 1 (1-2. rész) – 4. köt., Budapest 1988. Por. L. Szegfű, Kristó Gyula (jak w przyp. 3), s. 103; Gy. Székely, Kristó Gyula (jak w przyp. 3), s. 534.

wiecznych Węgier. Tu wskazać należy przede wszystkim na takie jego prace, jak *Szempontok korai helyneveink történeti tipológiájához* (Kryteria typologii wczesnych węgierskich nazw miejscowych) czy *Adatok „korai” helyneveink ismeretéhez* (Dane do wczesnych węgierskich nazw miejscowych). Spod jego pióra wyszedł też rozdział zamieszczony w podręczniku do nauk pomocniczych historii, poświęcony językoznawstwu⁴⁷.

W dorobku Gy. Kristó znaczące miejsce zajmują syntezy dziejów węgierskich wieków średnich, a okres rozkwitu tego rodzaju twórczości przypada na lata 1998-2003. Za pierwsze tego rodzaju przedsięwzięcie uznać należy rozdziały obejmujące okres tzw. wczesnego feudalizmu, a więc lata 1116-1241, oraz najazdu mongolskiego na Węgry w latach 1241-1242, wydane w części drugiej tomu pierwszego, zaplanowanej pierwotnie na dziesięć woluminów *Historii Węgier*, przygotowanej przez Instytut Nauk Historycznych Węgierskiej Akademii Nauk⁴⁸. Profesor był też autorem skierowanych przede wszystkim do adresata nieznającego języka węgierskiego prac wydanych w języku niemieckim *Die Arpadendynastie. Die Geschichte Ungarns von 895 bis 1301*⁴⁹ oraz francuskim *Les temps de Arpads*⁵⁰. Kilka lat później ukazało się (w kilku wydaniach) jego opracowanie historii Węgier dla lat 895-1301, uznane przez F. Makka za najlepsze omówienie tego okresu dziejów Węgier, a następnie, przy współpracy z P. Engelem i Andrássem Kubinyim – dla lat 1301-1526⁵¹. W ramach inicjatywy Wydawnictwa Pannonica (*Pannonica Kiadó*) związanej z rocznicą uczczenia millenium powstania państwa węgierskiego, wspieranej przez Ministerstwo Narodowego Dziedzictwa Kultury, wydane zostały napisane przez Gy. Kristó części dziejów Węgier dotyczące stuleci IX-XI, przy czym tom dotyczący prezentacji IX-X w. powstał przy współpracy z F. Makkiem⁵². W kontekście tego rodzaju twór-

⁴⁷ Gy. Kristó, *Szempontok korai helyneveink történeti tipológiájához*, Szeged 1976 [AUSzeg AH 45]; tenże, F. Makk, L. Szegfű, *Adatok „korai” helyneveink ismeretéhez*, t. 1-2, Szeged 1973-1974 [AUSzeg AH 44, 48]; tenże, *Nyelvtudomány*, w: *A történelem segédtudományai*, red. I. Bertényi, Budapest 1998 [Történelemtudomány Kézikönyve 1], s. 319-330. Por. L. Szegfű, Kristó Gyula (jak w przyp. 3), s. 102; I. Hoffmann, *Magyar helynévkutatás 1958-2002*, Debrecen 2003, s. 91-95, 99, 106, 113, 127 n., 135 n., 138; L. Benkő, *Még néhány szó Kristó Gyuláról* (jak w przyp. 21), s. 239-240; J. Szabó, *Búcsú Kristó Gyulától* (jak w przyp. 4), s. 237-238.

⁴⁸ *Magyarország története tíz kötetben*. t. 1, cz. 2: *Magyarország története. Előzmények és magyar történet 1242-ig*, red. Gy. Székely, A. Bartha, Budapest 1984, s. 1007-1440. Por. I. Bertényi, Kristó Gyula (jak w przyp. 4), s. 56; L. Szegfű, Kristó Gyula (jak w przyp. 3), s. 104; Gy. Székely, Kristó Gyula (jak w przyp. 3), s. 534. Zob. też: Zs. Hollósi, „Megismerni a tarka és zezugos világot” (jak w przyp. 4), s. 110.

⁴⁹ Gy. Kristó, *Die Arpadendynastie. Die Geschichte Ungarns von 895 bis 1301*, tłum. z węg. I. Hensel, Budapest 1993. Por. Gy. Székely, Kristó Gyula (jak w przyp. 3), s. 534.

⁵⁰ Gy. Kristó, *Les temps de Arpads*, tłum. z węg. Ch. Philippe, wstęp S. Csernus, N.-Y. Tonnerre, Rennes 2000 [Histoire de la Hongrie médiévale 1]. Por. F. Makk, Kristó Gyula (jak w przyp. 3), s. 536; T. Nótári, *In memoriam Kristó Gyula* (jak w przyp. 4), s. 63.

⁵¹ Gy. Kristó, *Magyarország története 895-1301*, Budapest 1998; P. Engel, Gy. Kristó, A. Kubinyi, *Magyarország története 1301-1526*, Budapest 1998. Por. I. Bertényi, Kristó Gyula (jak w przyp. 4), s. 56; F. Makk, Kristó Gyula (jak w przyp. 3), s. 536.

⁵² Gy. Kristó, F. Makk, *A kilencedik és tizedik század története*, Budapest 2001 [Magyar Századok]; Gy. Kristó, *A tizenegyedik század története*, Budapest 1999 [Magyar Századok]. Por. F. Makk, Kristó Gyula (jak w przyp. 3), s. 536; T. Nótári, *In memoriam Kristó Gyula* (jak w przyp. 4), s. 63.

czości mieści się zarówno opracowanie dziejów Siedmiogrodu *A korai Erdély (895-1324) (Wczesny Siedmiogród (895-1324))*, opublikowane również w przekładach na języki obce, w którym Gy. Kristó m. in. uznał za pozbawioną źródłowej podstawy teorię o dacko-rumuńskiej kontynuacji⁵³, jak i panorama historii trzynastowiecznych Węgier *Az Aranybullák százada (Stulecie złotych bulli)*⁵⁴ oraz wydana w języku angielskim książka dotycząca dziejów Węgrów w IX wieku⁵⁵, a więc – w ujęciu nauki węgierskiej – okresu zaliczanego do prahistorii. Pod tym kątem na wyróżnienie zasługuje też wcześniejsza publikacja Gy. Kristó *Levedi törzsszövetségétől Szent István államáig (Od związku plemiennego Levediego do państwa Św. Stefana)*⁵⁶. Wczesne dzieje Madziarów były też przedmiotem dwóch innych jego prac wydanych przy okazji obchodów 1100-lecia „zajęcia ojczyzny” przez Węgrów, a mianowicie *Magyar honfoglalás, honfoglaló magyarok (Węgierskie zajęcie ojczyzny, Węgrzy zajmujący ojczyznę)* i *Honfoglalás és társadalom (Zajęcie ojczyzny i społeczeństwo)*⁵⁷.

Gy. Kristó znany jest nie tylko jako autor syntez średniowiecznych dziejów Węgier, ale także jako badacz dziejów regionalnych i organizator takich badań. Tu najczęściej wskazuje się na wydaną pod jego redakcją, napisaną przez 70 badaczy 6-tomową *Szeged története (Historia Segedynu)*, sięgającą roku 1944, uznawaną – jak podkreśla F. Makk – za jedną z najlepszych monografii dziejów historii miast na Węgrzech⁵⁸.

⁵³ Gy. Kristó, *A korai Erdély (895-1324)*, Szeged 2002 [SzKK 18]; tenże, *Geschichte des frühen Siebenbürgens, 895-1324*, tłum. z węg. T. Schäfer, Herne 2005 [Studien zur Geschichte Ungarns]; tenże, *Ardeaul timpuriu, 895-1324*, tłum. I. Pászka, Szeged 2004; tenże, *Early Transilvania, 895-1324*, Budapest 2003. Por. F. Makk, Kristó Gyula (jak w przyp. 3), s. 536; L. Szegfű, Kristó Gyula (jak w przyp. 3), s. 103; Zs. Hollósi, „Megismerni a tarka és zezugos világot” (jak w przyp. 4), s. 105-106.

Po raz pierwszy zabrał głos Gy. Kristó w kwestii teorii o dacko-rumuńskiej kontynuacji w artykule zatytułowanym *Rómaiak és vlachok Nyestornál és Anonymusnál* (Gy. Kristó, *Rómaiak és vlachok Nyestornál és Anonymusnál*, „Századok” 112, 1978, s. 623-661), wydanym też w książce *Tanulmányok az Árpád-korról* (Gy. Kristó, *Tanulmányok az Árpád-korról*, Budapest 1983 [Nemzet és Emlékezet], s. 132-190). Jego mentor, L. Elekes, odradzał mu zajmowanie się tą tematyką, albowiem doprowadzi to do „otworzenia forntu przeciwko towarzyszom z Rumunii”. Pomimo takiego stanowiska oraz pomimo tego, iż L. Elekes był członkiem redakcji czasopisma „Századok”, nie zablokował on – jak wspominał Gy. Kristó – wydania artykułu. Por. Zs. Hollósi, „Megismerni a tarka és zezugos világot” (jak w przyp. 4), s. 104, 106; Gy. Kristó, *Objektive Geschichte – subjektive Lehre* (jak w przyp. 4), s. 65 n., 93 n.; *Középkort oktatni és kutatni Szegeden* (jak w przyp. 7), s. 366 [cyt.], 368; F. Makk, Kristó Gyula (jak w przyp. 3), s. 536.

⁵⁴ Gy. Kristó, *Az Aranybullák százada*, Budapest wyd. 3: 1998.

⁵⁵ Gy. Kristó, *Hungarian History in the Ninth Century*, tłum. Gy. Novák, Szeged 1996.

⁵⁶ Gy. Kristó, *Levedi törzsszövetségétől Szent István államáig*, Budapest 1980. Por. L. Szegfű, Kristó Gyula (jak w przyp. 3), s. 103; S. L. Tóth, Kristó Gyula (jak w przyp. 4), s. 794.

⁵⁷ Gy. Kristó, *Magyar honfoglalás, honfoglaló magyarok*, Budapest 1996; tenże, *Honfoglalás és társadalom*, Budapest 1996 [Társadalom- és Művelődéstörténeti Tanulmányok 16].

⁵⁸ Kristó Gyula tanítványai, munkatársai, barátai és tisztelői, Ajánlás helyett (jak w przyp. 4), s. 14; Zs. Hollósi, „Megismerni a tarka és zezugos világot” (jak w przyp. 4), s. 111; T. Almási, Kristó Gyula emlékére (jak w przyp. 3), s. 99 oraz przedruk: s. 159; I. Bertényi, Kristó Gyula (jak w przyp. 4), s. 56; L. Blazovich, Kristó Gyula (jak w przyp. 4), s. 177 n.; Elhunyt Kristó Gyula történész (jak w przyp. 4); F. Makk, Kristó Gyula (jak w przyp. 3), s. 533 n.; L. Szegfű, Kristó Gyula (jak w przyp. 3), s. 102; Gy. Székely, Kristó Gyula (jak w przyp. 3), s. 535; S. L. Tóth, Kristó Gyula (jak w przyp. 4), s. 794.

Jak wspomniano, w centrum zainteresowań Gy. Kristó znalazła się nie tylko sama dynastia Arpadów, ale i epoka ich rządów. Duże zainteresowanie wzbudziła i przysporzyło profesorowi popularności, szczególnie wśród szerokiego grona czytelników, napisana przy współpracy z F. Makkiem książka zatytułowana *Az Árpád-házi uralkodók (Władcy z dynastii Arpadów)* (Budapest 1986, wyd. 2: 1995, wyd. 3: 2000), w której przy prezentacji sylwetek władców po raz pierwszy zwrócono uwagę na kwestie psychologiczne, starając się w oparciu o znajomość materiałów źródłowych wyciągnąć wnioski co do ich osobowości⁵⁹. Inną inicjatywą mającą na celu popularyzację wiedzy o pierwszej dynastii węgierskiej był cykl biogramów zmieszczonych na łamach periodyku „Rubicon” pod tytułem *Egy dicsőséges dinasztia: az Árpád-ház (Dynastia pełna chwały: Arpadowie)*⁶⁰. Dynastii tej, jej przedstawicielom oraz epoce ich rządów poświęcił profesor wiele innych publikacji, których nie sposób wszystkich tu wymienić⁶¹.

Innym przedsięwzięciem łączonym z nazwiskiem profesora jest wydanie leksykonu zawierającego ponad 2000 haseł pt. *Korai magyar történeti lexikon (9.-14. század) [Leksykon wczesnej historii węgierskiej (IX-XIV wiek)]*, którego był głównym redaktorem. Jak podkreślają F. Piti i S. L. Tóth, profesor, nie zważając na swoje zdrowie, doprowadził do ukazania się tej encyklopedii, koordynując pracę około 170 badaczy zarówno z Węgier, jak i spoza nich, i nadając wydawnictwu jednolitość. Gy. Kristó i F. Makk ideę powstania tej publikacji wiązali z inicjatywą mającą miejsce w latach siedemdziesiątych XX w., realizowaną przez akademie nauk krajów socjalistycznych, pod tytułem *Európa népei korai történeti enciklopédiája (Encyklopedia wczesnej historii ludów Europy)*, której część miała stanowić *A magyar föld és nép korai történetének enciklopédiája (Encyklopedia wczesnej historii Madziarów i Węgier)*. János Bak zwrócił ze swojej strony uwagę na pewne podobieństwa tego leksykonu pod względem okoliczności powstania, zakresu chronologicznego i konstrukcji niektórych artykułów do polskojęzycznej publikacji *Słownik Starożytności Słowiańskich. Encyklopedyczny zarys kultury Słowian od czasów najdawniejszych do schyłku wieku XII*⁶². Można nawet pokusić się o opinię, że obydwa wydawnictwa w pewnym sensie uzupełniają się wzajemnie.

⁵⁹ Gy. Kristó, F. Makk, *Az Árpád-házi uralkodók*, Budapest 1986, wyd. 2: 1995, wyd. 3: 2000. Por. Gy. Kristó, F. Makk, *A szegedi középiskolai életrajzok* (jak w przyp. 16), s. 12; Zs. Hollósi, „Megismerni a tarka és zezugos világot” (jak w przyp. 4), s. 108; „... a Műhely igazi jelentősége” (jak w przyp. 3), s. 98.

⁶⁰ Gy. Kristó, *Egy dicsőséges dinasztia: az Árpád-ház, Rubicon: történelmi folyóirat* 11, 2000, nr 3, s. 3-49 oraz reprint: tamże, 22, 2011, nr 1, s. 4-66.

⁶¹ Zob. Kristó Gyula műveinek bibliográfiája (jak w przyp. 23), s. 160-181; Gy. Kristó, F. Makk, *A szegedi középiskolai életrajzok* (jak w przyp. 16), s. 12; Gy. Székely, Kristó Gyula (jak w przyp. 3), s. 534.

⁶² *Korai magyar történeti lexikon (9.-14. század)*, red. Gy. Kristó, P. Engel, F. Makk, Budapest 1994. Por. Gy. Kristó, F. Makk, *A szegedi középiskolai életrajzok* (jak w przyp. 16), s. 12 n.; Gy. Kristó, *Előszó*, w: *Korai magyar történeti lexikon*, s. 5-8; J. Bak, *Korai magyar történeti lexikonról*, 2, *Aetas* 10, 1995, nr 1-2, s. 268; I. Balassa, (rec.) *Korai magyar történeti lexikon (9.-14. század)*, *Ethnographia* 106, 1995, nr 1, s. 317; Kristó Gyula tanítványai, munkatársai, barátai és tisztelői, *Ajánlás helyett* (jak w przyp. 4), s. 14; „... a Műhely igazi jelentősége” (jak w przyp. 3), s. 98; T. Almási, *In memoriam Kristó Gyula* (jak w przyp. 4), s. 94; I. Bertényi, Kristó Gyula (jak w przyp. 4), s. 56; L. Blazovich, Kristó Gyula (jak w przyp. 4), s. 177; F. Makk, Kristó Gyula (jak w przyp. 3), s. 535; F. Piti, Kristó Gyula (jak w przyp. 4), s. 320; Gy. Székely, Kristó Gyula (jak w przyp. 3), s. 535; S. L. Tóth, Kristó Gyula (jak w przyp. 4), s. 794.

Zainteresowania i prace profesora ogniskowały się też wokół problematyki formowania się etnosów, a szczególnie Seklerów (*székelyek*), narodu węgierskiego i koegzystencji grup etnicznych na średniowiecznych Węgrzech⁶³ oraz powstania państwowości węgierskiej i jej instytucji, ze szczególnym uwzględnieniem epoki rządów króla Stefana I⁶⁴.

W dorobku Gy. Kristó nie sposób pominąć obszaru badawczego poświęconego historii wojskowości. Jak podkreślał S. L. Tóth, profesor nie postrzegał siebie jako historyka wojskowości. „I chociaż liczba jego prac z zakresu historii wojskowości w całym dziele życia jest stosunkowo nieduża, to prace za zakresu historii wojskowości mają charakter wypełniający luki w literaturze przedmiotu oraz reasumujący stan badań”. Obok prac poświęconych tylko tematyce wojskowej w dużej części jego publikacji spotkać można fragmenty jej poświęcone. Spod jego pióra wyszły obszerne opracowania wojen prowadzonych w czasach panowania Arpadów i Andegawenów czy prezentacje bitew pod Augsburgiem (955 r.) i Rozgony (1312 r.), w których zamieścił nie tylko analizę samych potyczek, ale i sytuacji węgierskiego związku plemiennego czy stosunków panujących na Węgrzech. W pierwszej z nich przedstawił też okres najazdów węgierskich na Europę, który swojej szerszej prezentacji doczekał się w innej jego książce, i na dobrą sprawę jedynym węgierskojęzycznym tak obszernym opracowaniu, zamieszczonym we wskazanym już *Levedi törzsszövetségétől Szent István államáig* (s. 229-392)⁶⁵.

Napisane względnie zredagowane przez Gy. Kristó wydawnictwa źródłowe, syntezy czy skrypty wykorzystywane są stale na różnych uniwersytetach i w szkołach wyższych na Węgrzech, będąc nieodzownymi podręcznikami w nauczaniu i badaniach nad dziejami średniowiecznych Węgier⁶⁶.

⁶³ Gy. Kristó, *A székelyek eredetéről*, Szeged 1996 [SzKK 10]; tenże, *A székelyek eredete*, Budapest 2002; tenże, *A magyar nemzet megszületése*, Szeged 1997 [SzKK 12], Budapest 1998; tenże, *Die Geburt der ungarischen Nation* (jak w przyp. 53); tenże, *Nem magyar népek a középkori Magyarországon*, Budapest 2003 [Kisebbségkutatás Könyvek]. Por. J. Szabó, Búcsú Kristó Gyulától (jak w przyp. 4), s. 236; Gy. Székely, Kristó Gyula (jak w przyp. 3), s. 534.

⁶⁴ Gy. Kristó, *A vármegyék kialakulása Magyarországon*, Budapest 1988 [Nemzet és Emlékezet]; *Az államalapító*, red. Gy. Kristó, Budapest 1988; Gy. Kristó, *A magyar állam megszületése*, Szeged 1995 [SzKK 8]; *Európa és Magyarország Szent István korában*, red. Gy. Kristó, F. Makk, Szeged 2000; Gy. Kristó, *Írások Szent Istvánról és koráról*, Szeged 2000; *Államalapítás, társadalom, művelődés*, red. Gy. Kristó, Budapest. 2001 [Társadalom- és Művelődéstörténeti Tanulmányok 27]; Gy. Kristó, *Szent István király*, Budapest 2001 [Tudomány – Egyetem]. Zob. też wyżej, przyp. 31; F. Makk, Kristó Gyula (jak w przyp. 3), s. 536; Gy. Székely, Kristó Gyula (jak w przyp. 3), s. 534.

⁶⁵ Gy. Kristó, *A rozgonyi csata*, Budapest 1978 [Sorsdöntő Történelmi Napok]; tenże, *Az augsburgi csata*, Budapest 1985 [Sorsdöntő Történelmi Napok]; tenże, *Az Árpád-kor háborúi*, Budapest 1986; tenże, *Az Anjou-kor háborúi*, Budapest 1988; tenże, *Háborúk és hadviselés az Árpádok korában*, [Szeged] 1993. Publikacja zatytułowana *Háborúk és hadviselés az Árpádok korában* stanowi poszerzoną i przeredagowaną wersję *Árpád-kor háborúi*. Por. I. Bertényi, Kristó Gyula (jak w przyp. 4), s. 56. Szerzej o wkładzie Gy. Kristó w badania nad wojskowością węgierską wieków średnich, zob. S. L. Tóth, Kristó Gyula (jak w przyp. 4), s. 794 n.

⁶⁶ Kristó Gyula tanítványai, munkatársai, barátai és tisztelői, *Ajánlás helyett* (jak w przyp. 4), s. 13; F. Makk, Kristó Gyula (jak w przyp. 3), s. 533, 536; T. Nótári, *In memoriam Kristó Gyula* (jak w przyp. 4), s. 63 n.; L. Szegfű, Kristó Gyula (jak w przyp. 3), s. 103.

Gy. Kristó z racji swojego członkostwa w różnego rodzaju ciałach o charakterze ewaluacyjnym i w związku z publikowaniem recenzji czy prac o charakterze polemicznym brał udział w wielu dyskusjach naukowych. Jego adwersarzami byli badacze o uznanym autorytecie, którzy – jak podkreśla F. Makk – doceniali przygotowanie, wielką wiedzę i uczciwość badawczą profesora. L. Szegfü wskazuje, że profesor z godnym dyplomaty wyczuciem starał się w dysputach akademickich rozgraniczać niepodważalne fakty od hipotez i bezpodstawnych domysłów. Z powodu poszukiwania prawdy historycznej i bezkompromisowości spotykały go w kraju i za granicą ataki, których autorzy posuwali się do przypinania mu łatki antynarodowca, zdrajcy czy nacjonalisty, rewizjonisty albo irredentysty.

W tym kontekście należy uznać za istotną okoliczność, iż – jak wspomina I. Bertényi – Gy. Kristó swoich dobrych kontaktów przed 1989 r. nie wykorzystywał przeciwko dyskutantom⁶⁷.

Za wybitne zasługi dla nauki i dydaktyki otrzymał Gy. Kristó szereg wyróżnień i nagród, a także liczne nagrody wydawnicze. W 1998 r., w rocznicę pięćsetlecia uzyskania praw miejskich przez Segedyn, otrzymał tytuł honorowego obywatela tego miasta (*Szeged díszpolgár*), co stanowiło nie tylko nagrodę za niemal czterdziestoletnie badania nad osadnictwem regionu, lecz również było uhonorowaniem jego twórczości naukowej i dydaktycznej prowadzonej w tym ośrodku. W roku 2002 został doktorem *honoris causa* Uniwersytetu w Peczu w dowód wdzięczności za pomoc udzieloną przy tworzeniu na tamtejszym uniwersytecie Katedry Historii Średniowiecznej i Wczesnonowożytniej⁶⁸.

⁶⁷ I. Bertényi, Kristó Gyula (jak w przyp. 4), s. 57; F. Makk, Kristó Gyula (jak w przyp. 3), s. 532; L. Szegfü, Kristó Gyula (jak w przyp. 3), s. 105. Gy. Kristó dał się też poznać jako krytyk amatorskich dokonań na polu badań dotyczących zarówno średniowiecza, jak i prahistorii, zob. Gy. Kristó, A „kitalált középkor” kitalálása, Rubicon. Történelmi folyóirat 14/5: Kitalált középkor, 2003, s. 6-8. Por. Elhunyt Kristó Gyula történése (jak w przyp. 4); L. Szegfü, Kristó Gyula (jak w przyp. 3), s. 103.

W roku 2001 ukazała się na Węgrzech książka o znamienitym tytule *Anti-Kristó*, mająca stanowić polemikę z poglądami profesora dotyczącymi wczesnej historii Węgrów oraz hipotezy tzw. dwukrotnego zajęcia ojczyzny (*kettős honfoglalás*). Jej autor, sam określający siebie mianem amatora (s. 309), już na samym początku książki podkreśla, że nie łączy widniejącego na jej okładce wizerunku Attyli przedstawionego jako diabła z osobą Gy. Kristó. Tym bardziej za zamierzone należy jednak uznać nasuwające się skojarzenie tytułowego *Anti-Kristó* z węgierskim terminem *Antikrisztus* (Antychryst). Książka pełna jest argumentacji *ad personam*, zarzuca profesorowi chaotyczność (s. 310), nazywa go marksistą (np. s. 13), czy przypisuje mu wrogość w stosunku do Węgrów (np. s. 309). W sposób celowy też ukuto w niej termin *kristóizmus* (np. s. 311), mający na celu zarzucenie profesorowi nierzetelności badawczej i wysługiwanie się owym *-izmom*, którym tak się sprzeciwiał, na dodatek mającym być – w ocenie autora publikacji – stworzonym przez samego Gy. Kristó. Z. Hunnivári, *Anti-Kristó: a kettős honfoglalás elméletének tudatalatti bebizonyítója* Kristó Gyula professzor: gondolatok a „Magyar honfoglalás, honfoglaló magyarok” elolvasása kapcsán, [Budapest] 2001.

⁶⁸ Kristó Gyula tanítványai, munkatársai, barátai és tisztelői, Ajánlás helyett (jak w przyp. 4), s. 15; Zs. Hollósi, „Megismerni a tarka és zezugos világot” (jak w przyp. 4), s. 100, 112; Középkort oktatni és kutatni Szegeden (jak w przyp. 7), s. 369; T. Almási, Kristó Gyula emlékére (jak w przyp. 3), s. 99 oraz przedruk: s. 159; L. Blazovich, Kristó Gyula (jak w przyp. 4), s. 178; F. Makk, Kristó Gyula (jak w przyp. 3), s. 535; T. Nótári, In memoriam Kristó Gyula (jak w przyp. 4), s. 64; F. Piti, Kristó Gyula (jak w przyp. 4), s. 320; L. Szegfü, Kristó Gyula (jak w przyp. 3), s. 104, 105; Gy. Székely, Kristó Gyula

We wspomnieniach swoich uczniów i współpracowników Gy. Kristó zachował się nie tylko jako wymagający, konsekwentny i surowy uczony, ale też jako troskliwy ojciec rodziny, niechętnie mówiący jednak o swoich sprawach prywatnych⁶⁹.

Dla uczczenia dorobku i pamięci profesora wydano dwie książki pamiątkowe. W związku z rezygnacją Gy. Kristó z kierowania katedrą Historii Średniowiecznej i Wczesnonowożytnej Węgier w roku 1995 ukazała się książka zatytułowana *Kelet és Nyugat között (Między Wschodem i Zachodem)*, której tytuł nawiązywał do jednego z wątków poruszanych w badaniach profesora, a więc poszukiwania śladów wschodniego dziedzictwa Węgrów oraz ich związków z Zachodem. W siedemdziesiątą rocznicę urodzin Gy. Kristó Oddział Węgierskiej Akademii Nauk w Peczu zorganizował w swojej siedzibie konferencję dla uczczenia pamięci profesora, której materiały zostały opublikowane w tomie zatytułowanym *Aktualitások a magyar középkorkutatásban (Aktualny stan badań nad węgierskim średniowieczem)*. Jeszcze za życia profesora ustanowiono nagrodę jego imienia (*Kristó Gyula-díj*), adresowaną do młodych mediewistów powiązanych z Segedynem⁷⁰.

Sylwetka Gy. Kristó, metody i wyniki jego badań, jak i związane z jego nazwiskiem przedsięwzięcia w zakresie ich organizacji, znalazły trwałe miejsce nie tylko na firmamencie węgierskiej mediewistyki, ale stanowią niewątpliwie część trwałego dziedzictwa tej dyscypliny naukowej w Europie Środkowej.

Lesław Spychała

(jak w przyp. 3), s. 535; S. L. Tóth, Kristó Gyula (jak w przyp. 4), s. 793; E. Galántai, In memoriam Gyula Kristó (jak w przyp. 7), s. 6.

⁶⁹ L. Blazovich, Kristó Gyula (jak w przyp. 4), s. 178; L. Szegfű, Kristó Gyula (jak w przyp. 3), s. 106; S. L. Tóth, Kristó Gyula (jak w przyp. 4), s. 795.

⁷⁰ Kristó Gyula tanítványai, munkatársai, barátai és tisztelői, Ajánlás helyett (jak w przyp. 4), s. 15. Por. L. Géczy, (rec.) *Kelet és Nyugat között* (jak w przyp. 14), s. 176; F. Makk, Kristó professzor nyomdokain (jak w przyp. 1), s. 10; *Aktualitások a magyar középkorkutatásban*. In memoriam Kristó Gyula (1939-2004) születésének 70. évfordulóján (Pécs, 2009. december 4-5.), red. M. Font, T. Fedeles, G. Kiss, Pécs 2010, s. 7. Por. A. Bartha, In memoriam Kristó Gyula (jak w przyp. 4), s. 96.